

ԲԱՆ ԱՂԵՐՍԱՆԱՑ

ԲԱՆ ԱՂԵՐՍԱՆԱՑ ԱՌ ԸՆԹԵՐՑՕՐԱՄԴ Ի ՀԵՂԻՆԱԿԷ ԳՐՈՅՍ ՈՐ ԿՈՉԻ Ի ՔԱՐՈՋ ԳԻՐՔ

Կամ ջանակուռ աշխատող սերմնացանին էր թեպետ, զի իցերս իբրև զշուշանափական յարգելի, զհարկաւորապէսն ի յարգելի ասեր զկոյտ. ըստ ասից իմաստուն ըստոյն և նոյնաժին արմատոյն, սակայն ըստ որում ի փղաբեր մօրէ հեղծուցեալ, հեղեղեալ յորդից կարի բաբախեալ, և յաղոթիսն ևս անհարթում դիպեալ: Իսկ արտ ազատն փողոյ զի՞նչ փոյթ ոչ ի կենդանուջն էր մեռեալ: Այո՛, զեղ է լից թեպետ զվայրն կրօղ, սակայն անախորժ քմաց փորհուն դիտողաց: Կողկողագնեալ արդէն աղէտակիրն ինքնադատ զայս եւ եթ խնդրէ զի եթէ ոչ ըստ որումն եղելոց էր, գոնէ ի համարս ըստ նոյն և այլ ցանկալւոյն ասողից ընկալցի: Զի եթէ նա զտէրն, և այս տեսակ իրն զօրացուցանէ: Եւ կամ թէ ըստ փայլագունին եթէ ոչ, գոնէ ըստ երկւորին (պ)սակիցի: Քանզի նայն եթէ վեհացեալ զօգոստեանն կրէ զնշան, և սայս զնորայսն թւասքոմամբ պահէ ապահով: Եւ կամ թէ՛ որ ընդ յառման գան գործողին իբր զկարմիրն այն յաբջեցեալ ի յանտառս էր ելոց, գոնէ ժտութեանն՝ իբրև զանհուն և զթերածասքն ի մարգարտաց տհասունեաց՝ ի հաճոյս ընկալցի: Քանզի սապէսն է ըստ գոյին, որ ըստ հաւատումն է անչափ, նոյնպէսն ի յորդելոյն, որ առ մնացորդսն է մահու չափ: Որպէս վճռեաց, որ տուօղն է անձներաց վարձուց, և գիտէ իսկ զարժանւոյն չափ: Իսկ զասացողքն աղէտիս յառեսցին ի հայելիս, մի գուցէ ընդ առ ունիցին զիշխանն մայրից (ոչ ըստ որում պահպանել, այլ ըստ որում) դիրապետ և խափան ական, զնմանէ զանց արարեալ՝ ջանան տքնութեամբ ապաւել զշիւղն մօրից յայլոցն երդից: Քանզի յանախեսեաց չէ այնքան է բաց՝ օրէնն իմանալեաց՝ անսուրբ ընտանեաց՝ ընդ վայր խօսողաց. ոյց յըսուերն ընթացից ջրհեղին բարւոյ յառելն միայն՝ անհետազօտէրին և ոյրին՝ սկսանին փռփռալ և ընդվայր խօսիլ: Քանզի եթէ անսանավարի, անունն բանի՝ ոչ ընդ վայր խօսի ըստ կանխան բանի, զի՞ ապա ասունն ապատի զանունն բանի ունակն խոկման զխուփն երկփեղկեան՝ առանց ընտրութեան յերկիր ունիցէ: Բայց այսքան միայն, զի յորմէ ամենայն տայ իւրաքանչիւր ըստ որպիսութեան, առնէ պիտանի և զամենեսեանս թեպետ ոչ նոյնպէս և համանման:

Որպէս և հոտն երկազօր երկտեղ ադամեանց անեղծ կանգնաւ և զայն հաստատէ: Այսինքն բոլորին ստեղծունք՝ յար գոյք և նկունք են միոյ ծնունդք և համասերունք, սակայն այլ և այլ՝ առ յայլ և առ յայլ յիւրեանցն : Քանզի անընդդիմաճառք են և սայց բաղազանութիւնք: Ըստ այնմ նոյնն վեհացեալ և նուաստացեալ լի և կարօտեալս տէր և ծառացեալ, անգործ գործունեաց, մի միմեամբք հոգացեալք և անխորխօտք մնացեալք: Քանօն առնլու մեզ զսայցն՝ յորմէս և առ յորսդ, ձերբակալեսցուք ապա զնոյն տրոհելոցն զկապ. զտարակապելոցն զկիցս . զհակակայիցն զհամբոյր. զյետ և զառաջանկատն դէտ. զերկանիշն գիծ, և զբանայեռիցն զարդ. քան զոր չիք կարևոր երկազոյիցս բնութեան՝ փորձառ և արատես լանջանկն վկայեաց: Որով տեսակաւորեցեալք շառագունագուրկ

պանծալ ունիցիմք նորացն գոլ՝ յորմէ և որով և յորում ամենայն: Որում միշտ փառք և պատիվ յաւիտեանս. ամէն:

Ընկալարուք ուրեմն, ո՛վ հոգեկից եղբարք իմ, և հարազատ որդիք Սրբոյ Աթոռոյն էջմիածնի, գերկս աշխատանաց իմոց, զգիրքս քարոզից, իբրև գերկուս լումայս խղճալուոյ այրւոյն (քանզի և այդր գոյիւ չափ կարն մեր): Ջորև յերկուս յատորս բաժանեցաք: Որոց առաջին հատորն ունի զքարոզս [բաց է թողնված թիւը], որք են յաճախարանք և ճառակերպք և ներբողենակերպք ըստ ասացուածոց վարդապետաց. որպէս տեսանէք: Որք և ոչ ունին զյատկացեալ և զտարրորոշեալ աւուրս ի տարւոջ: Ուստի յորժամ և պատշաճեցին գործոյն և տեղւոյն և աւուրն, գորն և գորքանն կամիցիք և ախորժիցէք, առեալ ի գործ ածիցէք: Իսկ երկրորդ հատորն ունի զքարոզս [], որք են համառօտարանք և հարկաւորամիտք և են յատկացեալք ժամանակօք և աւուրքք տարւոյն. որք յիւրաքանչիւր յաւուրս իւրեանց ասիլ պատշաճին, որպէս տեսանիք: Արդ՝ ի երկուս հատորս եղելոց բովանդակից թիւքն են [] քարոզք: Որք (թէ և ոչ այլոց) յատկապէս նուիրակացն սրբոյ էջմիածնի կարի պիտոյք են և յարմարք: Քանզի և ես ի բազմաժողով քաղաքն Կոստանդնուպօլիս ի գործս նուիրակութեանն սրբոյ էջմիածնի շարադրեցի զգիրքս զայս ի ներ թուոջն մերում ի ՌՄԷ: Որպէս ասացաւ հանդերձ պատճառսն ի յերկրորդի հատորի յառաջաբանութեանն:

Ուրեմն խնդրեմ ի յաննախանձ յեղբարցդ, զի ի պատահիլն ձեր՝ եթէ ախորժեսցիք ի սմանէ, զաշխատողս սորին զԵրևանցի Սիմէօն կոչմամբ և եթ վարդապետս զմիաբանս սրբոյ էջմիածնի յիշեսջիք ի տէր: Որք և դուք յիշիջիք ի նմանէ: Որում փառք յաւիտեան:

**ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ ՔԱՐՈԶԻՑ, ՈՐՔ ՊԱՏՇԱԾԻՆ ՅԱՅՆՍ ՏԵՂԻՍ, ՈՒՐ ՔԱՆ ԶԱՍՕՂՆ
ԳԼԽԱՒՈՐ ԳՏԱՆԻՑԻ, ԵՎ ԿԱՍ ՀՐԱՄԱՅՕՂ ԻՍԿ ՔԱՐՈԶՉԻՆ, ՇԱՐԱՀԻՄԵԱԼ Ի ՍԻՄԷՕՆ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԵՐԵՎԱՆՑԻՈՅ Ի ՌՄԴ (=1755) ԹՈՒՈՋ ՄԵՐՈՒՄ:**

Յայտ լիցի յարց և եղբարցդ իմոց, զի յամենայն յէակս գոյ կարգ և յաղորդողական բազազանութիւնք. այսինքն ոմանք առաջինք, ոմանք միջինք և ոմանք վերջինք: Կամ թէ՛ ոմանք պատճառք, ծնօղք, յառաջածողք և հաղորդողք. իսկ ոմանք պատճառեցեալք. իսկ ոմանք պատճառեցեալք. ծնիցեալք, հաղորդեցեալք և յառաջացեցեալք: Քանզի ամենայն էակք ի ներում սրբացող իմիք կան կայացեալք ըստ մեծին Պրսկղի. վասն որոյ ի հարկէ սիրայսն՝ գոյ սկիզբն և յետին, առաջին և վերջին: Ջոր օրինակ՝ ի սեռականագոյն սեռ գոյացութենէն, ընթացեալ մինչեւ ի յետին անհատ գոյացութիւնս՝ իբր սիրաց իմն է. իսկ այսորիկ սիրացի վերին սեռ գոյացութիւնն է պատճառ. հաղորդող, յառաջացող և առաջին. իսկ յետին անկատար գոյացութիւնն է պատճառացեալ, հաղորդեցեալ և վերջին: Ըստ այսմ և զմիջինսն իմա՝ պատճառ և պատճառեցեալ՝ առ վերջինս և առ ներքինսն: Այսպէս և զայլսն:

Արդ՝ ըստ () և ըստ բանականի վճռահատութեան, որ վերջինն է և պատճառեցեալ, կարօտի և ցանկայ միշտ () միկ նոյն և պատճառին իւրոյ. նոյնպէս և ծնեցեալն ծնողին, զի ի նոցանէ ունին զգոլ և զկատարելութիւն իւրեանց, առանց

որոց ոչ ինչ են: Եւ թէ այսպէս, ուրեմն վերջինքն և ծնեցեալքն պարտին գոլ հնազանդ և հրամանակատար վերնագունից և ծնողացն իւրեանց. և որքան ինչ առաքմունք և ազդմունք առաքին ի նոցունց, ամենայնիւ հնազանդեալ և յօժարութեամբ ընդունիլ իբրև զկեանս և զկատարելութիւն ինքեանց: Զոր օրինակ ի վերնագոյն սեռ գոյացութեանն առաքէ և յառաջածի ներքոյ եղեալ գոյացութիւնսն. և նոքա ամենայնիւ յօժարութեամբ ընդունին յինքեանս իբր հնազանդ և հրամանակատար նորինս, քանզի եթե ոչ ընդունիցին, ոչինչ լինին և անգոյ: Ըստ այսմ նկատելի է և յամենայն կարգս գոյակաց. եթէ իմանալեաց և թէ զգալեաց: Արդ՝ եթէ զգալի և ի բնական եղելութիւնս գոյ այսպիսի կարգադրութիւն և կարգ, ինչպէս ցուցաւ, ապա որքա՞ն ևս պարտ լինիլ ի հոգևորականն և յԱստուածային իրողութիւնս, որ է մերս եկեղեցականի քահանայապետութեան, որ և է իբր սիրոյ իմն գեղեցկավայելուչ և աստուածացուցիչ ըստ մեծին Դիոնիսիոսի: Քանզի և ի սմա գոյ առաջին, պատճառ և հաղորդող ըստ կանօնի վերնագոնք սեռի, որ է ծայրագոյն քահանայապետս մեր, որ յԱստուծոյ կացուցեալ՝ առաջին է և պատճառ ամենայն քահանայապետութեանս մերոյ: Իսկ այլքն ամենայն, այսինքն բնաւ եկեղեցականք՝ են պատճառեցեալք և ծնիցեալք. ուստի կարօտին և ցանկան միշտ վերնագունին իւրեանց. այսինքն՝ քահանայապետին և զազաթանն ամենեցունց առ ի ընդունիլ զգոլ և զկատարելութիւն իւրեանց հոգևորապէս: Քանզի յետ աստուածապատկանին՝ ի նմանէ ունին ամենայնք եկեղեցականք զգոլ և զակատարելութիւն ըստ հոգւոյ՝ ըստ Դիոնիսիոսի: Եվ թէ այսպէս, ուրեմն պարտին և սոքա ամենայնքն գոլ հնազանդ ամենայնիւ և հրամանակատար ծայրագունք քահանայապետին իւրեանց, որպէս պարքառի և ծնողի: Նոյնպէս և որքան ինչ առաքմունք յառաջածին և ազդին ի նմանէ յինքեանս, ամենայնիւ հօժարութեամբ և հնազանդութեամբ պարտին ընդունիլ իբրև զգոլ և զկատարելութիւն ինքեանց հոգէպէս: Եվ թէ ոչ, ոչ կարեն կեալ ընդ կարգի և ըստ սահմանի իւրեանց, որպէս ցուցաւ: Արդ՝ այս իրականութիւնն և յիս տեսանի այսօր: Քանզի ի յերիցս երանելոյ հօրէս մերմէ (և ի ծայրագունէ քահանայապետէս, որ է նախկին պատճառ և ծնող ըստ հոգւոյ մեզ ստորագունիցս), ահա՛ յառաջացաւ և առաքեցաւ ազդումն և առաքումն իմն առ յիմս նուաստութեան. այսինքն՝ ահարկու և անխոնարհելի հրաման. զի յարեան ելեալ սպասաւորեցից փոքր ինչ բանիւք և հոգեւորական բաժակօք աստուածահրավէր ուրեմն. որպէս ասացաք, մինչ անհնար էր ինձ անհանազանդ գտանիլ հրամանի վեհապետիս մերում, վասն որոյ՝ հարկեցեալ ելի յայս հանդէս (որ ի վեր քան զկարն էր իմ), ուրեմն ապավինելով ի հոգին սուրբ և յաղօթս ձեր, մտցուք ի բուրաստանս Աստուածայնոց գրոց, հորոց և զսարակաւագ ծաղկունս փնջեալ՝ ընծայեցից ներկայացելոց բազմականացոյ:

ՂԱՐՁԵԱԼ ՆԱԽԵՐԳԱՆ ԱՅԼԻՒՆԱՊԷՍ ՄՏՕՔ Ի ՆՈՅՆՈՅ:

Յայտ իսկ է գերապատուելեացոյ Աստուածետարանական վարդապետութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ յորժամ կամեցաւ զի կոչիցէ ի շնորհս քարոզութեան և յառաքելութեան եմուտ ի նորա իբր զմարդասիրութեան յորժամ տեսեալ զգօրութիւն հրաշից նորա, իսկ

զարհուրեցաւ յոյժ, վասն որոյ և անկեալ հօտս նորա՝ ասէ. ի բաց գնա հինէն տէր, զի մերաւոր եմ ես. և նազն իմ ոչ է բավական տանիլ զքեզ քանզի զիրաշս մեծամեծս տեսանեմ ի քեզ, զուցէ նազն իմ անզօր ոչ կարիցէ տանիլ զգօրութիւն քո, անդրէն տարրածեալ քաքկտիցի, և զիս ողորմելիս արասցէ: Ուրեմն ի բաց գնա, տէր, և այլն: Բայց մինչ յայսպիսի տազնապս և տարակուսանս կայր, իսկոյն լուաւ ի բարերարէն Յիսուսէ զմխիթարականն լուր և զհուսադրականն ծայն, թէ մի երկնչիր, Սիմէօն, զի շնորհն իմ ընդ քեզ է. արկ զուռկանն վստահաբար, և այլն: Ջի թէ շնորհ իմ ընդ քեզ լինիցի, ոչ լինիս ողորմելի, այլ փառաւորեալ, և նաև քո ոչ լուծանիցի, այլ ևս զօրասցի, որպէս և եղեն իսկ: Արդ՝ սոյն դիպուած և յիս տեսանի այսօր. քանզի սրբազան վեհս մեր կամելով՝ զի զանպիտանս ի շնորհս քարոզութեան կոչից է, իբր զենուրնարկութեան իմն ցուցեալ զեղանակ եմուտ ահա ի նազն իմ, այսինքն՝ խոնարհեցաւ ի լսել զմանկական բարեխաօսութիւնն իմ. և ես յորժամ հարեցայ ի հրաշալի դէմս սորին, զարհուրեցաւ յոյժ, և կալաւ զիս դողումն. վասն որոյ և ես ընդ Սիմէօնին այնմիկ՝ անկեալ հօտս սորին ասեմ. ի բաց գնա, տէր, ի բաց գնա յինէն, աղաչեմ, զի անարժան եմ ես. ի բաց: Ջի տկար միտն իմ ոչ կարէ տանիլ զտեսիլ քո ահարկու. ի բաց: Ծածկեա զճառագայթոյ արեգակնանման, զի երկիցի նշոյլ աստեղս փոքրական: Ի բաց: Ջի հրաշալի դէմքս ոչ թողու բանալ զաջս մտաց իմոց: Չեմ բաւական առնուլ զքեզ ինաւ քարոզութեան իմոյ. երկնչիմ զի զուցէ տկար միտն իմ ոչ բաւականասցի տանիլ զներկայութիւն հզօրիդ. անդրէն քակտեալ գրուիցի և զիս ողորմելիս արասցէ, և այլն: Մնաց ինձ ուրեմն՝ ի քաղցրութենէդ հայցել՝ զի և դու տէրոյ իմ առ յիս ձայնեսցէս զմի՝ երկնչիրն յուսատրական, այսինքն՝ մի՝ երկնչիր, Սիմօն: Ջի աղօթք և օրհնութիւն իմ ընդ քեզ է: Արկ վստահութեամբ զուռկանդ յորմէ և իմ վստահացեալ, հուսալով, յաղ քօրդ և եղբարցդ, արկից զմիտս իմ ի աստուածայինս, յորոց (թեև ոչ զմեծամեծ. և զգեղեցիկս, զոնէ զփոքունս և զվտիտս) առեալ մատուցից տեսառնդ իմոյ անկարօտի և տեսառնագումար բազմականացդ:

ԴԱՐՁԵԱԼ ՆԱԽԵՐԳԱՆ Ի ՅՕՆԱՆ

Եղև բան տեսառն և ասէ Արի և գնա ի քաղաքն ի Նինուէ և քարոզեսցիր անդ, և այլն ըստ գրոյն: Նկատելով Յօնանու ի ի քարոզն իւր, տեսանէր զի մահ էր նինուէացւոյն և մտածելով զողորմած գոլն Աստուծոյ ի զղջողացօղացն՝ տեսանէր զսուտ լինելն իւրոյ քարոզութեանն և մարգարեութեանն: Վասն որոյ կայր ի մեծ վարանում: Ըստ Նարեկացւոյն ունեցաւ Յօնան զերկու մեծ վտանկս, մին լալոյ և միւսն կորստեան. մին գոնէ, և միւսն թերևս: Թէ լսիցեն և դարձցին, ստի, և թէ ոչ, մահացուցանէ: Վասն որոյ թէպէտ կամեցաւ փախչիլ, սակայն ոչ կարացաւ: Եւ այսպէս ունելով վերջապէս ազդմունս կարծողականս, իբր անճարատեալ զնաց ի Նինուէ. ընտրելով զվստահամբաւին և զվտանկ՝ անցին իւրոյ, քան թէ անհնազանդ գտանիլ տեսառն իւրոյ: Ապա յելանելն ի Նինուէ, ունեցաւ անդ զմի ևս մեծ վտակ, որով մոռոցաւ զառաջինսն. այսինքն զտապն , յորմէ ասէ, ոգիք նորա, մինչ զի զմահ խնդրէր, վասն որոյ զանց արարեալ զառաջնովն՝ հոգայր զերրորդին. թողեալ

զառաջինսն, տանջիւր երրորդին: Ապա յայն տագնապին եհաս ի խնամոցն Աստուծոյ ի հովանաւորութիւն, որով հանգեաւ իբր թէ ի : Ջսոյն պատահումն և յիս տեսանեմ այսօր, քանզի ել հրաման ի վեհապետէս մերմէ յիմս տկարութեան, թէ՛ «Արի և ել ի Նինուէ», այսինքն՝ ի յարեան. զի Նինուէ՛ գեղեցիկ թարգմանի, որ որ է ամենագեղեցիկատեանս այս: Եվ իմ ունելով զտագնապն ստութեան քարոզութեան իմոյ, և շառագունութեան երեսաց իմոց, գիտելով զտակարութիւն իմ, թէպէտ բազմիցս կամեցաւ հրաժարիլ և զանց առնել, սակայն ոչ կարացի, զի ոչ միայն ահարկու հրաման վերնագունին տանջէր զիս, այլև ծօվ և այլ արարածք, այսինքն հատի և եղբարք ահաբեկ արարեալ ստիպէին զիս հնազանդիլ վերնոյն: Ուստի և իմ անձարացեալ ելի յատեանս յայս վարանեալ մտօք: Եւ արդ՝ ունելով զտագնապն ամօթոյն, ունեցայ ևս զտագնապ մի մեծ, քան զառաջինսն, քանզի գիտութիւն իմ և կար որպէս մոմ հալի առ պայծառութեան ձերդ գիտութեան: Ուստի ահա հալիմ և տոչորիմ ի տապոյ արեզակնանման ճառագայթից հօր իմոյ մեծապատիւ եղբարցդ: Ուրեմն մնաց ինձ (տրտմել) հայցել ի ձէնջ զղղմենին, այսինքն՝ զաղօթս ձեր ի հովանաւորութիւն տկարութեանս իմոյ, որով թերևս հոգի սաեւ կարողացայց ի սպասաւորել Աստուածհրաւէր բազմականացդ ի յշտեմարանէ հոգւոյն սրբոյ:

Յարմարեա և զընկղմիլն Պետրոսի, և զհարիւրապետինն թէ՛ չեմ բաւական: Եւ այլ շարք ըստ պատշաւորութեան, որքան կարես:

ՔԱՐՈՋ ԵՎ ԱՍԱՑՈՒԱԾ ՍԻՄԷՕՆԻ Ի ՎԵՑՕՐԵԱՅ ԳՈՐԾՄՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ Ի ԲԱՆՆ ԴԱԹԻ, ԸՆԿԱԼԱՔ ԱԾ ՋՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ ՔՈ Ի ՄԷՋ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՔՈՅ

Ըստ սրբազանից վարդապետաց և ըստ վճռոց փիլիսոփայից՝ յատկութիւն է ծայրագունի բարոյսն հաղորդել զինքն այլոց. քանզի կամի յօժարութեան զի ամենայնքն հաղորդեսցին ինքեան և լինիցին բարիք: Ըստ Պրոկղի, թէ Ամենայն բարութիւն սիրէ զհաղորդութիւն և միացուցանէ զհաղորդեցեալն սայ ինքն և բարութեամբ: Վասն այսորիկ ըղձալի էից ասի բարութիւնն: Քանզի ամենայն էից կեցուցանօղ և պահանջօղ բնութիւնն է, որ միակցուցանէ և նոյնացուցանէ ի գոլ. որպէս և չարութիւնն բաժանելով և ապականելով կորուսանէ զնոյնացեալսն: Վասն այսորիկ բնականաբար ամենայն էակք բարւոյն ցանկան և ի չարէն խորշին: Գիտելով ըստ Պրոկղի, թէ նախկին բարին կեանք է ամենեցուն, զորս և պահէ: Արդ այս նախկին բարիս՝ ինքն գոլով հզօր զօրութեամբ՝ հեղու զզօրութիւն իւր և զբարութիւն ի յանզօր և յանբարի յարարածս. և հաղորդէ զամենայնսն իւրումն բարութեան անարգել կարողութեամբ, և ինքն մնաց անհաղորդ յանզօրութենէ արարածոց: Քանզի արարածքս հաղորդիմքարարչին կարողութեան, և ինքն ոչ հաղորդի մերոյս տկարութեան: Քանզի ընդ Պրոկղի՝ Այս է յատկութիւն բարւոյն և պատճառին և

զի սփռէ զշառաւիղս իւրոյ զօրութեան և կարողութեան ի պատքառելիսն՝ տալով և հաղորդելով ամենեցուն, և ինքն գերտարբերական գերազանցութեամբ մնալով անհաղորդ՝ հեռանա և զանազանի ի նոցունց, որք յինքեսէ գոյացան: Վասն այսորիկ լիւրաւի ասի՝

յարարածոց անհասանելի և անպարագրելի և անգիտելի, ևս ինքեան միայնոց գիտելի և հասանելի ըստ մեծին Դիոնիսիոսի:

Առ յայս մտածելով Պօղոսի, հիացեալ ասէ. «Ո՛վ է, որք մեծութեանն և գիտութեանն Աստուծոյ», և այլն: Եվ սուրբ Դաւիթ ի պատմելն զմեծամեծ գործսն Աստուծոյ, թէ՛ Արար զմեծմեծս հզօրն, և այլն: Դառնայ հիանալով ասէ, Ո՛ խօսեսցի զգօրութիւն Տեառն: Եվ ինքն Աստուած ասէ, որչափհեռի են արևելք յարևմտից, անչափ հեռի են ճանապարհք իմ ի ճանապարհաց ձերոց և խորհուրդք իմի խորհրդոց ձերոց: Եթէ այսպէս, ապա անկարէ արարածոց վերահասու լինիլ խորհրդոցն Աստուծոյ, և զանհասանելի գործս նորա՝ ի գիր արկանել և կամ բերանով քառել : Սակայն ըստ այնմ, որ ողորմութեամբ և անհուն բարերարութեամբն իւրով զվոյացուցանէ ի յոչնչէ. և պահէ բազմատեսակ բարերարութեամբ, կարելի է, զընկալեալ ողորմութեանց և զպէպէս բարերարութեանց նորա զորս ընկալեալ վայելեմք, ըստ կարողութեան ճառել և փառաւորել մեծաւշնորհակալութեամբ. ընդ որում ոչ ինչ ունիմք հատուցեալ զտրտուրն: Վասն այնորիկ և վարդապետի ըստ կարողութեան ճառէին զպէսպէս գործոցն Աստուծոյ ի լսելիս ժողովրդեան ի փառս բարերարին Աստուծոյ. որպէս և Դաւիթ ասէ. խոստովան լերուք ողորմութեանց նորա, և այլն: Ուստի ժև յայսմ բանի իբրու շնորհակալ լինելով զԱստուծոյ, ասէ. ընկալաք, Աստուած, զողորմութիւն քո ի մէջ:

Եվ մանաւանդ այսորիկ ողորմածի և բարերարիս Աստուծոյ ողորմութիւնն մինչ անճառելի և անպատմելի է ըստ այնմ ողորմութեամբ տեառն լի եղել երկիր: Վասն որոյ մեք աստանօր զքանիս զխաւորս համառօտաբար ասացաք ըստ բարբառոց մարգարէիս, որ ասէ. ընկալաք զողորմութիւն քո Աստուած ի մէջ ժողովրդեան:

Արդ՝ ընկալաք նախապէս զողորմութիւնն Աստուծոյ ի ստեղծանիւն մեր յարարչագործութենէն Աստուծոյ: Քանզի որպէս ասացաք, մինչ յատկութիւն է յայտագոյն բարւոյն հաղորդ զինքն այլոց, վասն որոյ ոչ ժուժկալով միայն ի յինքեան ունիլ զանհուն բարութիւնն, յառաջ էած զբարերարական ճառագայթն ի յամենայնսն, և զամենայնսն ստեղծուածս բարիացուցանելով էացոյց և առատութեան ջուրցն՝ զեղու տալիս իւր յարտաքս և սփռէ յեզերս սահմանացն. և կամ թէ՛ որպէս զգերաբուղիս ակն աղբեր ոչ կարէ յինքեան պահել զյուրութիւն գեղեցկարուեստ և զբարեհամ ջուրցն, այլ յորդեալ ի սաստկութենէն յարտաքս ծաւալէ: Ըստ այնմ վկայէ և սուրբն Ներսէս, թէ զհանդուրժեալ բնութեան բարւոյն է, և ամլն, քանզի ոչ եթէ վասն իւրոց ինքեան ինչ արար Աստուած զարարէս, այլ ինքեան գոլով անկարօտ և ամենաբաւական, ամենափառաւոր և ամենաերանելի ինքն իսկ յինքեան, արար զարարածս, զի վայելեսցեն և սոքա զփառս և զբարերարութիւնս իւր: Որպէս և վկայէ սուրբն Դիոնիսիոս, թէ՛ Աստուածապատկան բարութեան գոլով յինքեան ամենագեղեցիկ և ամենաբարի, ոչ եթող մնալ յինքեան անծին զգեղեցկութիւնն և զբարութիւնն, այլ յառաջ էած յամենայն էսս ըստ ծնողականի զօրութեան իւրոյ զաղբիւրեղէնն գեղեցկութիւն և զաղբիւրեղէնն բարութիւն, որով արտածնեցաւ ամենայն էակք, եղեն գեղեցիկ էակք, եղեն գեղեցիկ և բարիք: Վկայէ և մեծն Պրոկղոս, թէ՛ ոչ է ընտանի Աստուծոյ պակասութիւն և ոչ կատարելութիւն, այլ

գերակատարութիւն, քանզի՝ որ պակասէ ինքն , զի՞արդ կարէ զայլս լցուցանել, իսկ որ կատարեալ միայն է, ինքեան միայն է բաւական, և այլոց ոչ կարէ տալ. վասն որոյ նախկին պատճառն գերակատարելով՝ տայ ամենայնի առատապէս ըստ ծնողականի զօրութեան ներանցանելով յամենայնսն մշտնջենաւոր խնամօք: Վասն այսորիկ ասէ և Աստուածայինն զիր, թէ՛ գետ ելանէր ի դրախտէն, այսինքն յԱստուծոյ, և ոռոգանէր գերկիր. որ նշանակէ զանբաւ բարերարութիւնն սփռել յամենայն յէակս: Ուրեմն՝ այս սքարարի և ամենաբաւականս Աստուած, ոչ ինքեան միայն վայելել զինքն, յառաջ էած զբարերարութիւնն իւր ողորմութեամբն իւրով ի ստեղծագործել զամենայն արարածս, որպէս ճառէ մեծն մարգարէից Արարածապատումն Մօսէս՝ ասելով. ի սկզբանէ արար Աստուած գերկին և այլն կարգաւ: Արդ՝ վասն ստեղծման աշխարհի բազումք մոլորեցան զպէսպէս հերձուածս խօսելով. քանզի ոմանք ասացին թէ՛ աշխարհս յաւիտենիցեղեալ գոլ. և ոմանք թէ՛ ինքն գոլ և ոչ յԱստուծոյ. զայսոսիկ հերքէ Մօսէս ասելովն՝ ի սկզբանէ արար: Յորմէ յայտնի է, թէ՛ ոչ էր յաւիտենից, և ոչ ինքն եղ: Եվ այլք ասացին, թէ՛ արար, իսկ գերկիրս հրեշտակք. և կամ ի ձեռն հրեշտակաց. իսկ այլք ևս ասացին. Բ գոլ սկզբունք. բարի և չար բարիքն ի բարւոյն, և չարին ի չարէն յառաջեղեալք: Եվ զայսոսիկ եղծանէ Մօսէս՝ ասելով. Աստուած արար գերկին և գերկիր. որով յայտնէ, թէ՛ Աստուած միայն արար գերկինս և գերկիր և այլն: Ուրեմն ոչ ինչ է պիտոյ երկարել մեզ զբանս վամսն զազանացն ջախջախելոյ և այլն:

Արդ՝ նախապէս գիտելի է վասն անուանց Աւուրցն շաբաթու, թէ՛ որպէ՞ս և վասն է՞ր այսպէս կոչեցան քանզի անուանի այլոց վեց աւուրցն ասեցեալք ելին ի վերջնոյ յօրէն շաբաթու, որ կոչեցաւ շաբաթ, այսինքն՝ հանգիստ (վասն զի նմա հանգեաւ Աստուած յամ գործոց իւրոց՝ ըստ գրոյն): Այսու երանի, թէ սկիզբն ամենայն աւուրց է կիրակէն, յորում սկսաւ Աստուած ստեղծանել զարարածս մինչեւ յօրս վերջին, որ է շաբաթն, յորում հանգեաւ: Իսկ առ այս և կոչեցաւ օրն կիրակէի՝ միաշաբաթն, այսինքն՝ սկիզբն և նախորդն շաբաթու: Նոյնպէս և երկրորդն՝ երկու, և երկրորդն շաբաթու, նոյնպէս և միւսն՝ երրորդն, և միւսն՝ չորրորդն, և այլն կարգաւ: Ուրեմն յօրն, յորում սկսաւ Աստուած ստեղծանիլ զարարածս, էր միաշաբաթ (որպէս ասացաք), յորում աւուր էստեղծ Աստուած զչորս ինչս ըստ ճառեցմանն Մօսէսի. այսինքն՝ զորեղէն երվինն հանդերձ իւրական զարդուքն. այսինքն՝ հրեշտակաց դասուքն իմանալի, լուսեղէն և անմահ, կատարեալ և անապական. ընդ նմին արար և գերկիրս. այսինքն՝ զչորս տարերու և զնիւթս աշխարհի առանց տեսակաց և կատարելութեանց. վասն որոյ և ասէ. աներևոյթ անպատրաստ. զի ոչ էր պատրաստ և զանազան կարգօք և տեսակօք զարդարեցեալ և տեսակաւորեցեալ, զորս յետագայ յաւուրսն ստացան: Բայց վասն երկնից ոչինչ ասէ անպատրաստ, զի ի յսկզբան օրն ընկալաւ զլինիլն կատարեալ և զարդարեալ հանդերձ հրեշտակօքն, յորում և բնակվին: Ընդ երկնի հրեղինին և ընդ երկրիս ախթեղէնի և տարրիղինի էստեղծ նաև՝ զլոյսն գերապայծառս և արփիաքանչ, ըստ այնմ, զի ասէ, ասաց Աստուած՝ եղիցի լոյս, և եղև. Այս լոյս ստեղծանիլն՝ ծաւալեալ տարածեցաւ ընդ երկնիւք ընդ երկրաւս՝ առանց անօթի և արգել չի. ի սմանէ զրկեալն և հեռացեալն կոչեցաւ խաւար և գիշեր և ոչինչ: Այս լոյս լուսաւորեաց զեղեալսն առանց ժամուց և ժամանակաց, մինչև ի յօրն չորրորդ. Այս լոյս եղև զարդ արարածոց և պայծառութիւն

երևելեաց և վանիչ խաւարդ և խաւարաիրաց. և որպէս այս լոյս յառաջին միաշաբաթիս պայծառազարդեալ զուարճացոյց զգգալի արարածս, և հալածեաց զխաւարն, և ի նմանէ զրկեալքն կոչեցան խաւար և գիշեր նոյնպէս և խորհրդապէս, երկրորդի յորն, միաշաբաթի նորոգմանն աշխարհի, անեղ և արարչական լոյսն Քրիստոս՝ պայծառազարդեալ յարութեամբն ի գերեզմանէն, էլից և զուարճացոյց զտիեզերս ամենայն. յորմէ և զրկեցեալքն կոչեցաւ խաւար և խաւարասէրք. և հալածեալքն մնացին ի խաւարի, այսինքն՝ ի ծեռս սատանայի. և այլն:

Այս լոյս, որ ի յանեղ և յանմատոյց լուսոյ Աստուածութենէն եղև ստեղծեցեալ. ի յոչնչէ, եղև ճաճանչ և ճառագայթ երկնից. շնորհ արեգական, լուսնի և աստեղաց. առաւել պատկեր է ծանուցիչ ամենագորին և Արարչին Աստուծոյ, և Բանին մարմնացելոյ նախագուշակ տեսլեամբ. ըստ այնմ՝ ես լոյս աշխարհ եղի. և այլն: Կոչեցաւ այս լոյս ջերմութեան և պարարտութեան բնութեանց գոյից. և տեսիլ և յայտնող գոյից և գունաց. նաև նշան ժամանակաց ամենասահման և սահմանադրող ամենայն փոփոխութեանց: Այս լոյս որոշէ զբարին և զբարեարեացն, զարդարն և զանարդարն և այլն տես: Ջսա սիրողքն գովին և պարծին, և ատողքն պարսաւին և ամաչին: Եվ ի սոյնում աւուրս եստեղծ Աստուած զժամանակն, որ է չափ և կանօն շարժմանց ժամանակաւորաց. այսինքն՝ փոփոխականաց զգալեացս: Եվ յայտ է յայնմանէ բանէ, որ ասի, եղև երեկոյ, եղև վաղորդեան, օր մի: Քանզի թէպէտ՝ Արեգակն դեռևս ոչ էր, որ որոշէր զօրն և զժամն, սակայն նոյն լոյսն, զոր ասացաք, ըստ հրամանին Աստուծոյ, որպէս թէ յատկացուցանէր և զանագանէրզչափ աւուրցն մինչև ցօրն չորրորդ. յորում եղև արեգակն: Ուրեմն՝ Արարչագործն Աստուած յայսմ աւուր միաշաբաթիս, որպէս թէ՝ միայն զհիմն լայնածաւալ պաշտի երկրիս էարկ հաստատունապէս ի վերայ ոչնչի ըստ Յոբայ և զառաստաղննորին կացոյց և յօրինեաց ի յոչնչէ՝ զհրեղէն զայն երկին. և զլոսն և

սորին հաստատեաց լուսովն ընդհանրածաւալ, զոր ասացի. իսկ զշատ և զչափ սորին որով չափի և կարգադրի կացոյց զժամանակն. զայսոսիկ միայն ասաց և եղեն, հրամեաց և իսկոյն հաստատեցան յոչնչէ, և կացին մնացին ըստ սահմանի իւրեանց Ամենակարող զօրութեամբ Աստուծոյ. որ Գ մասամբ ըմբռնէ զբոլոր գունտն երկրի, որպէս ասի յիմաստութեան, և թէ աշխարհս ամենայն Աստուծոյ է իբրև զկէտ մի նժարից կամ կշռոց, և կամ իբրև զշիթ մի ցողոց որ իջանէ յերկնից, ըմտ այսմ և տես յԵսայի, է ամենայն բաննա չէ բաւական յարումն և այլն: Ուրեմն, վերջապէս, այսօքիկ չորեքեան տակից եղելութիւնքս, զորս ասացաք, որք եղեն ի յառաջին յօրն միաշաբաթիս, յորժամ ընկալան յԱստուծոյ յանբաւ զօրութենէն զգոլ և զլինելն իւրեանց ի յոչնչէ, տեսին և զսկիզբն իւրեանց ոչինչ և զվախճանն իւրեանց բարի (ըստ այնմ, թէ ետես Աստուած, զի բարի են) վասն որոյ երկինն վերին ընդ երկնայնոցն լուսեղինեաց և ընդ երկրից նիւթեղենի, առեալ յինքեանց յայնակից զլոյսն պայծառ և զժամանակն գեղեցիկ երգէին քաղցր եղանակօք իբր շնորհակալ զԱրարչէն, թէ ընկալաք Աստուած զողորմութիւն քո ի մէջ ոչնչից և ոչ գոյացելոց, և այլն: Եկեսցուք այսուհետև յերկրորդ աւուրն գործ և ի յայն նկատեսցուք ի յողորմութիւն և ի բարերարութիւն Արարչագործին Աստուծոյ: Արդ՝ այս ամենակալն և ամենակատար հրամանն Աստվածային, որ յառաջնում յաւուր էստեղծ ի յոչնչէ զերկինս վերին և զերկիրս

ներքին, գլոյսն և գժամանակն, նոյնն ասաց ու հրամայեաց յերկրորդումս յաւուր, թէ՛ եղիցի հաստատութիւն ի մէջ գրոցդ, և այլն: Եվ քանզի յառաջնումն աւուր էստեղծ տէր զմեծանիստ ինամէջն զայն յորում զանպատրաստ և զանգարդ երկիրս եդ իբրև զհիմն և զվերին երկինն կառոյց սմա իբրև զծեռուն և զառաստաղն որպէս ասացաք, և ի մէջ հիմնարկութեան և միջարկութեան վերնոց և ներքնոց՝ էր վիհ իմն մեծ անդունդ այն Առաջնաստեղծ ջրոցն յորոց վերայ խաւարն և ունայնութիւնն կայր դիզացեալ (ըստ այնմ՝ հաւար ի վերայ անդնդոց և այլն): Ուստի՝ յայսմ աւուր հարթէ, զարդարէ և կերպաւորէ զունայնութիւն զայն. քանզի այսօր էին՝ բաժանէ, զարուցանէ և ուրոյն ուրոյն կացուցանէ զանբաւութիւն ջուրցն կատակելոց՝ յերկուս բաժինս, այսինքն՝ զվճիչն, զուտն, և զմաքուրն վերացուցանէ առ յերկինս ի յօրինակ մաքրեալեաց անձանց, և յօրինակ մաքրելեաց անձանց, և զպղտորն, զթանձրն և զաղեմածն յերկրի թողու ի յօրինակ երկրասիրաց և ի միջի այսց երկուց ջրոց՝ կացուցանէ զհաստատութիւնն, զի ընդ երկնիւք և զերկրաւս սփռելով և տարածելով՝ անջրպետելով և տարածելով՝ անջրպետեսցէ զջուրսն վերին և զներքին քանզի հաստատութիւն ասի, սփռեալ տարածես [ցէ.վ.ն] պըռնկօղ և հաստատապէս անջրպէտ պահօղ վերնոց և ներեւնոց ջրոց. որ է աստղալից երկինն ի ներքոյ հրեղէն երկնի կատարեալ: Զի երկին ասի, վասն զի զերկու ինչ ունի ի վեր քան զինքն, այսինքն՝ հող և ջուր: Դարձեալ երկին ասի, զի այս երկին երկնէ ի մեզ ստորինս զզանազան ազդմունս, զպէս պէս նշանս. և զայլևզայլ զզացմունս ի ձեռն երկնայինս մարմնոց զորս ունի յինքն: Դարձեալ երկին ասի, այսինքն՝ միջնորմն երկուց, այսինքն՝ վերնոց և ներքինոց. իմանալեաց և զգալեաց և այլն: Իսկ վասն ջրոյն, որ ի վեր քան զսա մի՝ ին պակասիցիս. զի գոն բազումք վկայութիւնք ի գիրս սուրբ, թէ շարք, որք ի վերոյ քան զերկինս. որպէս և յայտ իսկ է ամենից (եթէ կամիս, ասա և զվկայութիւնսն, նաև զերզն և այլն): Եթէ որպէ՞ս կարէ ջուրն ընդդէմ բնութեան կալ ի վերոյ երկնից, մի՛ ինչ զարմանար, քանզի նա որ զգունտ ծանրագունի երկրիս կացոյց առանց հիման ի վերայ ոչնչի նոյնն և կարէ զջուրն հեղուկ կացուցանել ի վերին տեղուոջ: Դարջեալ զի ոչ իսկ է ընդ դէմ բնութեան, քանզի այնց նրբից նոսրագունից շթոցն այն է բանական տեղի, որպէս և այսց թանձրատեղոց և թաւացելոց ջրոցս, որք առ մեզ, ի բանական այս տեղի. զի ըստ վարդապետաց՝ իւրաքանչիւրոյ իրի բանականն է այն է, զոր արար այն, յորմէ ամենայն չափ, թիւ և կարգ բնութեան: Աստանօր յայտ եղև, թէ յերկրորդումս աւուր արար Աստուած զհաստատութիւն միայն՝ զուրկ ի լուսաւորաց և ի զարդուց առ ի ընդմիջել և բաժանել զվերին և զներքին ջուրսն: Վերին մնայ ծածկեալ ի հաստատութենէ անգիտելի յըստորն այնոյս, և ներքինս ջուր մնաց խառն և տարածեալ, զերևութիւ և զերէսօք անգարդ և դատարկ երկրիս: Զայսոսիկ ևս միայն՝ ասաց բանիւ և եղեն և այլն:

(Եթէ կամիս, արա բարոյականապէս զվարդապետութիւն ըստ հաճոյիցդ): Ժամ է այսուհետև գալ ի յերրորդն յօրն, և ի նմա դիել զողորմութիւն բարերարին Աստուծոյ: Արարչագործ հրաման այն՝ որ բաժանեաց յանցելումն յաւուր զբազմակուտակ ջուրսն, ի վեր և ի վայր (որպէս ասացաք) և նոյնն և այսօր յերրորդի յաւուրս հրամայէ ասելով, թէ ժողովեսցին ջուրքդ, որք ի ներքոյ երկրի ի տեղի մի, և երեսցի ցամաքն: Քանզի որպէս ամենիմաստ Աստուածն այն՝ զջուրն վերին հաստատեաց և սահման կացոյց ի տեղին յայն

բարձրութեան վասն նրբութեանն, նոյնպէս և այսօր զջուրս ներքին հաստատէ և սահմանաւ փակէ ի խորխորատ և ի փոսորակ տեղիս վասն թանձրութեան ըստ բնականի կարգին: Ուրեմն բաժանէ աստանոր զջուրս երկրի (որ խառն և խառն տարածեալ՝ կազմեալ ունէր զամենայն երեսս երկրի) ի ծովս, ի գետորացս և ի յաղբիւրս: Եվ

զմասն ինչ ի ներքոյ երկրի, ըստ այնմ, թէ՛ երկրի ի վերայ ջրոցն և այլն: Եվ զմասն ինչ երեսելապէս ի փոսս, ի խորս, և ի լեռնամէջս, ուստի ի ժողովիլ ջուրցն՝ երևեցաւ ցամաք երկիրն, որ ծածկեցեալ էր ընդ ջրովն: Նոյնպէս զցամաքն բաժանեաց. զի զմասն ինչ յուրէք ուրեք վերացուցեալ բարձրացոյց ի հասարակ կիտէն ի լեռինս և ի բլուրս ի պահպանութիւն և ի պարիսպ ծովուց և գետոց. նաև ի յապահովութիւն և ի զուարճութիւն դաշտաց: Նմանապէս և զմասն ինչ ի նոյն կիտումն պահեաց ի բնակութիւն և ի շինութիւն մարդկանց. Նա և ի գործիլ և ի պտղաբերիլ. և ընդ ոտիւք անկանիլ:

Դարձեալ երկիր ասի, այսինքն՝ երկու իւր. ջուր և հող: Երկնը, այսինքն՝ երկնի, աշխարհի և կոխատի ուրից կենդանեաց հանապազ: Դարձեալ՝ երկիր, այսինքն՝ միշտ ի յերկիւղս. ինքն և բնակիչք զի ի վերայ ջրոյ և ոչնչի կայ, զուցէ անկանիցի ըստ Պօղոսի, որպէս և ի Դադան և յԱբիրսն. և այլն: Նոյնպէս և ծով կոչեցաւ, այինքն՝ բազմութիւն ջուրց: Դարձեալ ծով, այսինքն աղմուկ, և ամբոխումն. զի յար ի յամբոխուման և ի խռովութեան կայ. ի յօրինակ ամպարշտաց. ըստ այնմ, անօրէնք իբրև ծփեսցին, և ալիք իւրեանց և չարութիւնք ի զլուխ իւրեանց դարձին. և ոչ գոյ խաղաղութիւն անպատշաճ և այլն: Սոյնպէս և երկիրն ցամաք պտղաբեր և պարարտ ի յօրինակ բարեպաշտից, որք միշտ ի շնորհաց վերնոցն ոռոգեալք յառաջ բերին զպտուղս ցանկալիս և Աստուահաճոյս, և այլն:

Նմանապէս և լեռինքն նման հպարտաց ուռճացեալ մայրօք զուրկ ի պտղոց և դաշտքն վասն խոնարհաց՝ պէսպէս բարեօք, և այլն այսպէս: Նոյնպէս աւազուտքն՝ թէպէտ դաշտք և ցամաք, սակայն անպտուղք, ըստ անուամբ միայն հաւատացելոց. Ըստ այնմ և ծովն, թէպէտ շուիտ սակայն դառն՝ և լի պէսպէս գեռնօք ընդ եղերնագործ հաւատացելոց. գետք և աղբիւրք, բաց ի քաղցրութենէն, լինին ևս ուռջիք այլոց ըստ ողորմացոց և բարերարաց: Եվ զայլն այսպէս: Արդ՝ ծովս այս՝ էառ հրաման և սահման, զի ալիք իւր ի յինքս ընդունիցի. և զսահման ոչ ևս անցանիցի յարտաքս ըստ Սողոմոնի: Եվ ընդ Յովբայ, և այլն:

Բայց ի հինգերորդ յօրն առնու զկատարեալգարդ և զգեղեցկութիւնիւր. այժմ միայն զտեղին գտեալ փակեցաւ սահմանաւ: Իսկ երկրի հրամեաց այսօր բուսուցանել և յառաջ ածել զամենայն դալարիս. զբոյսս, զխոտս և զամենայն ծառս՝ ըստ գրոյն: Քանզի Արարչագործն Աստուած ոչինչ թողու ի յըստեղծուածոց իւրոց անգարդ. զի որպէս գերկինս զարդարեաց իմանալեօք զարդուք ըստ պահանջման բնութեան, նոյնպէս և գերկիրս զարդարէ այսօր ըստ մասին, ըստ իւրումն կարգի: Ուրեմն՝ բուսուցանէ այսօր երկիր՝ զամենայն տունկս բուսոց և դալարից ըստ հրամանին Աստուծոյ զի ի հրամայելն Աստուծոյ, իսկոյն բուսան և բողբոջեցան և լցին գերկիրս ի բնաւից բուսականնաց իւրաքանչիւրոյն անհատ, ըստ կարգի բնութեան իւրեանց և ըստ սահմանի իւրեանց կատարելապէս. ոմանք ունելով զծաղիկս ըստ ժամանակիս, ոմանք զտերևունս, և այլք զկատարելիութիւնս ընդմիջ

միոյ անհատիցնհիւրեանց, սակայն ոչ ամենայնքն ունէին ի նոյնում ժամս գկատարելութիւն հիւրեանց, այլ ըստ ժամանակին, որպէս ասացաւ: Եվ այնք անհատքն, որք ստեղծան ի սկզբան, առին և ընկալան յարարչէն զհրամանս յար յառաջածել զնոյնպէս անհատս ի ծեռն բնութեան հիւրեանց ըստ օրինակի ինքեանց անթերի և կատարեալս ըստ սահմանի հիւրեանց: Քանզի հրաման Աստուծոյ գործէ կատարյալ. զի զոր էստեղծ, միանգամ էստեղծ և կատարյալ. ըստ տեսակի և ըստ սահմանին: Եվ զայլս ոչինչ ստեղծանէ զնոր տեսակ, և կամ զայլ ինչ զի զնոյն հրամանն բնութիւնն իւրաքանչիւրոյ անյեղապէս պահելով՝ յառաջածէ միշտ զանհատս իւր անթերիս և կատարեալս: Այլ ոչ ըստ ոմանց, որք վասն հոգւոյն մարդոյն ասեն նորապէս ստեղծանիլ: Որ է՝ թիւր իմն կարծիք: Զնոյնս իմա՝ և զամենից կենդանեաց, բուսականաց և զմարդոյ յայսմ աւուր բոյսք և տունկք ըստ ազգի և ըստ նմանութեան հիւրեանց ստեղծան ըստ անհարիցնկատարեալ՝ մեծութեամբ, սահմանաւ, և որպիսութեամբ, և զնոյնն պահին և յառաջածին անխախտ ի ծեռն բնութեան հիւրեանց, ըստ այնմ, թէ՛ որոց սերմն իւր ի նմին ըստ ազգի, և այլն:

Արդ՝ բուսան խոտք ի ճարակ անասնոց և բանջարք ի պէտս մարդոյ, նոյնպէս և ծաղիկք և ծառք վասն մարդոյ և մարդն վասն Աստուծոյ. ուրեմն որպէս զնոսա մեք վայելեմք միշտ, և նոքա պահեն զկարգս և զսահմանս հիւրեանց՝ ընկալեալս յԱստուծոյ, և ըստ ժամանակին ծաղկին, պտղաբերին և տան զհոտս ի վայելումն մեզ, նոյնպէս և մեք պարտիմք պահել զկարգս մեր, որ վասն Աստուծոյ եմք արարեցեալք. և ըստ ժամանակին պարտեմք տալ զպտուղս հոգևորս և զհոտս և զծաղիկս ախորժելիս Աստուծոյ. զի մի՛ վատթար քան զնոսա գտանիցիմք. և լսիցեմք, թէ կտրեա՛ զդա. ընդէ՞ր, և այլն: Վայելչապէս ուրեմն ասի յաստուածաբանից, թէ՛ զարթի՛ր և հայ եա՛ց շուրջ զքե, ով մարդ, և տես զբարերարութիւն Աստուծոյ առ քեզ, քանզի նայեա, թէ որպէս ի ժամանակս զարնան ամպք տեղան յերկիր ըստ կացուցման սահմանի հիւրեանց, և երկիրն յընդունիլն՝ դալարիչ և բուսուցանել զբոյս ըստ ժամանակին, նոյնպէս և տես, թէ՛ բոյսք և ծառք որպէս յօրինին, կանաչին և պտղաբերին, և հուրունակքն տան զհոտս և ծաղիկս, և լերինք, և դաշտք և անտառք շքեղանան զեղեցկութեամբ. նոյնպէս գետք և աղբիւրք կարկաչահոս ոռոգմամբ առատանան ի զնացս. նոյնպէս զթռչունս զանազանս, որք արծակեալ հնչին զգեղեցիկ և զմայլեցուցիչ ձայնս ի զբօսանս լսողաց. և զայլս այսպիսիս յորժամ լսիցես և տեսանիցես, վայելիցես և զուարճասցիս, մի՛ մոռանար զարարիչն նոցա, որ զայնս ամենայն վասն քո արար և զքեզ վասն ինքեան. զի որպէս դու զնոսա ըստ կարգի և ըստ հրամանին Աստուծոյ գտեալ միշտ վայելես, պարտիս և դու ըստ կարգի և ըստ բանականութեանդ սահմանի գրաւիչ՝ զի և Աստուած զմեզ վայելելով զուարճացի և բերկրեսցի ընդ այնմ, թէ՛ ուրախ լիցի տէր յարարածս իւր և մի՛ զներհակն գտեալ՝ տրտմեսցի ի քեզ և բարկացի. ըստ Եսայ: Եվ ըստ աւետարանին. և այլն: Յարմարեա՛ ըստ հաճոյիցդ: Այլև ի սոյն օր էստեղծ Աստուած զդրախտն և զարդարեաց ամենագեղեցիկ ծառօք և վայելչութեամբ, թէպէտ յետոյ : Եւ ի սոյնում էստեղծ զամենայն հրահալելիս և զպատուական հանքս, որք ի յերկրէ յառաջ զան: Վերջապէս՝ Աստուած յայսմ երրորդի աւուրս հաստատեաց զծօվս և զամենայն ջուրս. ըստ տեղոյ և ըստ սահմանի հիւրեանց. նաև՝ զարդարեաց զերկիրս ամենայն բուսօք և

տնկօք բաց ի կենդանեաց: Ասա և գերզն Ներսիսի: և զորքն Ղուկասու, եթէ կամիս: Բայց զայս ամենայն միայն բանիւ էստեղծ և հրամեաց. որպէս և ասացաւ յառաջ: Եթէ կամիս, յիշեա զբնաբանդ:

Բեր ուրեմն՝ և զչորրորդ օրն, և ի նմա տեսցուք զողորմութիւնն Աստուծոյ:

Արդ՝ ամենաբաւական և անխոնարհելի հրամանն այն, որ զլայնատարած ծովս ի մի վայր ժողովեալ փակեաց սահմանաւ և գերկիրս մեծմեծանիսի զարդարեաց ամենագեղեցիկ բուսովք և զարդուք, Նոյնն և ի չորրորդ յաւուրս հրամեայեաց, թէ՛ եղիցին լուսաւորք ի հաստատութեան և այլն: Քանզի նա, որ զամենեսեան զարդարէ իմաստութեամբ, ոչ եթող և զհաստատութիւնն (զոր յերկրորդի յօրն կառոյց) մնալ անզարդ. ուստի՝ և զնա զարդարեաց այսօր գեղապանծ և ամենասքանչ զարդուք լուսաւորօք. այսինքն՝ Արեգակամբ, լուսնօք և աստեղօք: Արդ՝ լոյսն այն պայծառատեսիլ, որ ստեղծաւ յառաջին յօրն, մինչև ցայսօր ցան ու ցիր կայր ծաւալեալ և սփռեալ ընդ երկնուքն, որպէս ասացաւ յառաջ: Զնոյնն այսօր առեալ Աստուծոյ՝ ժողովէ յամանս լուսաւորաց, զորս կազմեաց այսօր նոյն ինքն, որպէս և զայլսն արարած: Բայց ի ընդհանրածաւալ լուսոյն յայնմանէ՝ որոշէ զգուտն, զվիշտն և զպայծառագոյնն դնէ ի յաման, արեգակն, որ մեծագոյն, քան զայլսն է և իշխան տանջեան, որոց հարկադրէր ունիլ զպայծառն զճաճանճ արպեգակն լոյս: Իսկ զմիջին նուագ, քան զարեգականն, որ դնէ յաման լուսնի, որ փոքր է, քան զնա, և իշխան գիշերոյ: Եւ զայլ մնացեալսն, որք նուագագոյնք էին, քանզի զլուսնին, դնէ յամանս աստեղաց. զորս հարատեալ կարգէ և բւեռէ ի հաստատութեան, զի լիցին լուսաւորք երկրի: Նաև լիցին, ասէ, նշանք ժամաց և ժամանակաց. աւուրց և ամսոց և այլոցն: Քանզի իսկապէս այսօր հաստատեցան օր և գիշեր, ժամք և չափք ժամանակաւորաց (թէպէտ ժամանակն յառաջնունմ ասացաւ ստեծանիլ), զի արեգակն ըստ ընթացից իրոց յերկոտասան ամիսս լնու զշրջանն իւր և լուսինն ի յամիսս մի լնու զիւրն շրջան. այսինքն՝ հասանին ի յըսկզբան եղեալ տեղին, որովք կարգին ժամանակք, ամիսք, շաբաթք, աւուրք և ժամք: Նաև ի վերնունմ կիսագնտի յերկրիս գոլով՝ առնէ զտիւն, և ի ներքնունմ՝ զգիշերն: Նոյնպէս և ի հարավակողմն խոնարհելով՝ առնէ զծմեռն, ի հիւսիսակողմն բարձրանալով՝ զամառնն: Իսկ ի խոյն մտանելով՝ առնէ զգարունն, և ի կշիռն, զաշունն: Այլև՝ այսու տայ ևս արեգական զնշան երկրագործութեան, յատման, սերման, ուղեգնացութեան և այլոց ամենից գործոց երկրածնաց: Նոյնպէս և լուսինն և այլք աստեղք լինին նշանք և պատճառք հիւանդութեանց, պէսպիսից պատահմանց. յորդութեանց ծովուց, գետոց և աղբերց: Պարզութեանց և մրրկաց, և այլոց այսպիսեաց ազդմանց: Բայց հարկաւոր և վախճանական պատճառն սոցա է լուսաւորութիւն ըստ վճռոյ Աստուածանոյ հրամանին: Արդ՝ արար, ասէ, երկու լուսաւորս մեծամեծս. ըստ վճռոց Արիստոտելի և Պրոկղի և այլոց փիլիսոփայից՝ ամենայն իր ի պատճառէն իւրմէ՛ ճառին ճանաչի. քանզի որպիսի ինչ էր պատճառն, ըստ այնմ և յառաջ ածէ զպատճառեցեալն. ուրեմն եթէ՛ զկարեմք իմանալ և ճառել զպատճառէն սոցա և կամ ըստ իմացմամբ արկանիլ, որ է Աստուած, կարեմք ապա և զլուսաւորս (և զայլ ամենայն արարածս ըստ իսկութեան, որպիսութեան իմանալ և ճանաչիլ): Եթէ Աստուած է անհասանելի, ուրեմն և գործքն նորա: Որպէս ասի յԱրիստոտելէ, թէ՛ յօր վախճանին ասաց, թէ՛ յամենայն աւուրս ոչինչ կարացի

հաւաստեալ գիտել. գոնէ և ոչ զբնութիւն միոյ փոքրագունի մժեղի: Արդ՝ եթէ և այնպէս, մեք զի՞նչ, և կամ որպէս կարենք ճառել զորպիսութենէ լուսաւորաց, որք զարմանալիք են և հիանալիք: Արեգակն ասի, այսինքն՝ լուսոյ և արևու ակն. կամ աչք երկնից. զարդ աւուրց, բաշխիչ ժամուց, և ճառագայթ անշէջ: Դարձեալ՝ Արեգակն է անօթ և գործիք դարմանելի. պարծանք լուսաւորաց և լուսաւորիչ բոլորի աշխարհի: Նմանապէս և լուսինն, այսինքն՝ լոյս անօղ, կամ թէ՛ լոյս գիշերոյ սա կոչի ծիրանի երկնի, դշտոյ և սիրող արեգական. մխիթարութիւն ճանապարհորդաց, ուղևորիչ գիշերանոց, սա ի աճիլ և ի նուագիլն նշանակէ զամենայն աշխարհային կենցաղաւարութիւնս, որք նմա ենթարկեցեալք են, որ մերթ իբր քարոզ եղեալ հրատարակէ զանկայուն կենցաղս այս, որ ոչ է փրկիչ, որպէս և արեգակն անփոփոխութեամբն քարոզէ ի վերինն ձգտող, որպէս ինքն ի վերն բազմեալ մնաց զուարթ միշտ և անփոփոխ: Վկայէ և այսմ Սաղմոսն ի յերկլիսի: Դարձեալ՝ տես որպէս գովէ Արիստոտէլ զայսոսիկ, սակայն՝ զարեգակն և զլուսին. քանզի ասէ՝ զի՞նչ բնութիւն գեղեցկագոյն իցէ, քան զսոցա, որոց բարին և կարգաւորն է մականուն, ըստ այնմ, զի բարի են և կարգադրող արարածոց, որպէս ցուցաք: Ջսոցանէ եթէ ոքկամեսցի ասել զովասանութեամբ, ի սոցանէ ասասցէ, այսինքն՝ քան զինքեանս գեղեցկագոյնս ոչ ունին յարարածս, եթէ նմա համեմատելով գովեսցես: զԱրեգակնն ասեմ և զլուսնի, որք արագագոյն չափով զգեղեցկագոյն բոլորումն տան ժամանակաց յամէ ամ յամառն և ի ծմեռն, ի գարնանն և յաշունն, ի տիւն և ի գիշերն: Որք են պատուով գերագոյնք, շարժմամբ երագագոյնք, պայծառութեամբ պանծալի, զօրութեամբ անծերանալի և անապական: Արեգակն՝ զծօլային կենդանիսն, զհետևակաց և զյօդայնոց բնակութիւնսն բաժանէ, և չափէ զկեանս բնաւից իւրովն շարժմամբ. ի սմանէ յայտնին և ընկալնուն զօրութիւնս շնչաւորք և կենդանիք: Սովաւ խնամին և պահպանին, ի ջերմէ և ի ցրտոյ: Լուսին, որոյ հրաշափառ նորոգմամբ կարգին կատարելութիւնք, հողմոյ , երկնից ամ , զարմանալիյիւնաբերից հոսմունքն: Ի սոցունց չափաւոր խոնաւութիւն շնորհի երկրի. յորոց հրայինն բորբոքմունք կենդանաստեղծէ զամենայն: Ի սոցունց վերաբերեալ լինինյերկրէ՝ գեղեցկատեսակ տնկոցն սաղարթք. ջրով ոռոգեալք և հրով կենդանացեալք, ըստ ժաժամաւն սեռին իւրեանց բումեալ բողբոջին. չորս սնուցեալ կատարեն և դարձեալ ժողովեն շրջաստեղծութեամբն, և առանց ծերանալոյ զբնութիւն էիցս պահեն: Սոքա և երբեմն շարժութեամբ թօթափին, հեղեղօք ողողին, և հրդեհութեամբ բոցակէզ առնին: Եւ յետոյ զի՞նչ ասէ գերագանց փիլիսոփայս Արիստոտէլ. այսինքն՝ ասէ. Այսոքիկ ամենայնքն թուի ինձ, թէ յառաջին բարւոյն լինի, որ զյաւիտենական փրկութիւնն շնորհէ ամենայնի: Ջոր վերաբերեալ ասէ, քանզի շարժեալք յերկրէ վեր ելանենվերջութիւնք հողմոցն ուղղակի խոտորունակապէս, և դարձեալ նոյն երկիրն անձրևօք մաքրեալ և լուացեալ լինի յամ ժահահոտութեանց: Եվ յօդոյն նոյնպէս պարարեալ ընդ իւրն՝ զամենավճիտ և անուշահոտս առնէ: Նոյնպէս զսառնամանիսն կաղացուցանեն, և սառինքն զտօթսն թօլացուցանեն. ի ծեռն որոց բուսեալ մասունքն ոմանք լինին և ոմանք ապականին. լինելութիւնքն լնուն զտեղիս ապականելոց, և ապականութիւնքն թեթևացուցանեն զլինելութիւնսն: Եվ յետոյ ասէ, այսպէս ամենեցունցն՝ ի միոյ բարւոյն և

փրկութեան յաւիտենական լինի շնորհեալ ոմանց յաղթելով, և ոմանց հաղթեցեալ լինելով: Եվ յաղթելով լինելով: Եվ զայլս այսպիսիս գիտ:

Եվ դարձեալ՝ բարոյականապէս, ասի ի յաստեղաբաշխից, թէ փոքրագոյնն ի յաստեղաց մեծագոյն է բազմապատկապէս քան զգունտս երկրի: Նոյնպէս և պայծառագոյն է լուսով, քան զամենայն լոյս և դամբարս երկրի: Նմանապէս և գեղեցկագոյն առաւելապէս, քան զամենայն գեղեցկութիւնս երկրի: Ուրեմն՝ մտածեա այսու զորպիսութիւն և գերջանկութիւն վերին գաւառին և ստորինս երկրի. զի եթէ մի աստղն փոքրագոյն այնքան ունի զգերազանցութիւնս առ երկիրս, ապա բոլոր հաստատութիւնն, որ յինքն ունի զամենայն լուսաւորսն, որքան իցէ: Եւ թէ նա այնքան, ապա պարունակօղն հաստատութեան հրեղէնն երկին, որ բնակարան է հրեշտակաց և սրբոց, և Աթոռ իսկ Աստուածութեանն անբովանդակելոց, արդեօք որքա՞ն իցէ մեծագունել, պայծառագունել և գերազանց գեղեցկագունել: Որ և Արարիչն և Աստուած այնր յաղագս զլուսաւորսդ դէմ յանդիման մեզ՝ յերկինս կացոյց և զձեռն մեր ի վեր ուղղեաց. զի ըստ ձեռն մերոյ դէպ ի վեր նայիցենք միշտ, և զվերինն համարիցենք մեզ բնակութիւն ըստ Պողոսի. և մի՛ զլիսակորեալ պատառիցենք ըստ զլիսակոր անասնոց: Դարձեալ ասի ի բանաստեղծից, թէ վասն այնորիկ արար Աստուած զլուսաւորսն բոլորակ ձևով. զի բոլորակ ձևն ոչ ունի զվախճան ի մէջ ձևոց. իբրու ցուցցէ այնու ձևօք զկենցաղս երկնայնոցն զոլ առանց վախճանի յաւիտենական, և այնու յորդորիցէ զմեզ միշտ առ յաւիտենական կեանսն. ձգտիլ և նմա ցանկալ խոտելով զանցաւորս, քանզի բոլորակն, յորմէ սկսանի, և ի նոյն յանգի, անեզրաբար պատառնելով: Նմանապէս և երկնաքաղաքացիքն ոչինչ ոչինչ ունին զվեճն կենաց և երկանկուցեանց իւրեանց, այլ միշտ նոր ի նորոյ սկսեալք և ի նորն ունին գերջանկութիւնս և զկեանս իւրեանց ըստ տեսլեանն և վասն որոյ բարութ ասի ի յօրինակաց, թէ ոմն մարդ զետեղիցէր ի հաստատութեան ի պարունակութեան փոքեր աստեղ միոյ, և ի բարձրութեանն դիտեալ՝ նկարիցէր ի բնականութիւնս բոլոր գնտի աշխարհիս, իսկոյն հառաջելով աւաղէր և ողբայր զերկրաբնակս ասելով. ո՛հ, որքան փոքրագոյն է տեղին և նեղագոյն բնակութիւնն մահկանացուացն. ո՛հ, կիտին վայրկյանի, յորում սեղմին երկրածինքն. որքան անձուկ է և դժուարագոյն, և զուրկ բնաւից մխիթարեանց, յորում կաց առեալ պարաբերին մարմինքն երկրաքարշք: Ուրեմն այս հաւատի և ճշմարիտ գոլով՝ որքան իցենք յիմարք և ողորմելիք մեք, որք թողեալք զայնպիսի լայնագոյն վարսն, գեղեցկագոյն և պայծառագոյն պալատսն, որ վասն մեր է պատրասցեցեալ, յայս անկայուն, նեղագունեալ և վշտալի վայրս ձգեալ ի սա հաճիցենք բնակիլ. և սովաւ կամիցիմք շատանալ: Եվ զայլս այսպիսիս խօսեաց: Դարձեալ ըստ խորհրդականի մեկնութեան, հաստատութեան նշանակէ զեկեղեցիս Քրիստոսի. որ է հաստատուն սին ճշմարտութեան ըստ Պողոսի: Յորում Արեգակն է Քրիստոս, որպէս երգի ի յեկեղեցիս ի բազում երգս. և լուսինն է սուրբ Կոյսն Մարիամ, որպէս և այս երգի ի բազում տեղիս: Եվ աստեղին են ամենայն սուրբք՝ զանազանք և բազմատեսակք. զի որպէս ամենայն աստեղք և լուսին ի յարեգականէ լուսաւորին, նոյնպէս և հոգևորապէս սուրբք ամենայնքն ի Քրիստոսէ լուսաւորին ըստ իւրումն բանի. ես եմ լոյս աշխարհի, և այլն: Ուրեմն նկատելի է վերջապէս, զի Աստուած զամենայն զոր ինչ արար, ի պատիւ և յօգուտ մարդոյ արար, որպէս

զի գնոսա յօրինակս յօրինակս առեալ կացութեան իւրոյ, նոքօք ուղղիցէ զինքն ի մի ծայրագոյն բարին և ի յարարչագործօղն նոցա. զի ի տեսանելն զգեղեցիկ բնութիւնս և զանսխալելի կանօնապահութիւնս նոցա, և զինքն ուղղիցէ առ արարիչն իւր: Եվ զորքան գեղեցիկս և բարիս տեսանէ յարարածս, մի յառեալ զմայլիցի ի նոսա իբր կատարեալ և զմայլեցուցիչ. այլ փութով զմիտն անդրացուպանիցէ ի յարարօղն նոցա մտածելով, թէ եթէ արարածն այսպէս, ապա արարիչն որպէս իցէ. քանզի յարարածոցս ոչինչ է, որ ոչինչ կերպիւ կարիցէ քարոզել զանհասանելի գեղեցկութիւնն և բարօրութիւնն Աստուծոյ. և թէ բարութք մտածմամբ յառեալ զաչդ մտաց ի յէակս, գտցես զամենայն գիրք և քարոզք և հայելի ամենագեղեցիկ բարութեանն և կարողութեանն Աստուծոյ ըստ ասելուց ումեմն, թէ՛ ընդհանուր էգիրք Աստուածութեանն, և այլն:

Եվ դարձեալ՝ այլիմնապէս, զի որպէս, ի չորրորդումս աւուր առեալ զանպարունակ և զսիրալի լայսն այն գեղեցիկ ժողովեաց ի յաման Արեգական, և ի նմա պարունակեաց, որով և լուսաւորեաց զարարացս, զգալապէս, նոյնպէս և ի չորրորդում դատողն Աբրահամն, նաև ի յետնումս չորրորդի աւուր յայտնեաց խորհրդապէս զնոյնն ի ձեռն Իսահակայ, և ի սուրբ կոյսն Մարիամ. յորում իբր յամանոջ պարունակեցաւ անպարագրելի և անտանելի լոյսն Քրիստոս, որ և լուսաւորեաց զբանաւոր երկիրս հոգևորապէս, որք նստէաք ի հաւատի և այլն: Ըստ վկայելոց գրոց Աստուածայնոցն: Ասա և զերգս Ներսեսի, երկուտամբն, և զայլն, զոր և կամիս: Եվ վերջապէս այս լուսաւորքս ևս միայն բանիս և հրաման Աստուծոյ եղեն և հաստատեցան ըստ այլոցն, և ընկալան զայսքան գեղեցկագոյն որպէս ցուցաւ: Վասն որոյ արժանապէս և սոքա ի իննելն իւրեանց առեալ զառածն Դաւթի՝ ասացին. ընկալաք հարաւի Աստուած ընկալաք զողորմութիւն քո յատկապէս մեք ի մէջ այլոց արարածոց, որք լուսաւորին ի մէնջ: Դարձարութք ուրեմն և ի հինգերորդ յօրն զբանս մեր տեսանելով և ի նմա գյոզնատեսակ ողորմութիւն բարերարին Աստուծոյ, որ աննուագելի բղխէ և ծաւալի առատաբար լնլով զերկին և զերկիր և այլն: Արդ՝ այն ամենասքանչ հրաման և ամենակատար զօրութիւնն որ զարդարեալ վայելչացոյց ըստ իւրոյ ամենահարուստ իմաստութեանն զերկին և զերկիր, ոչ եթող և ջրոց և ծովուց՝ մնալ անգարդ և անպաճոյճ, վասն որոյ նոյն ամենագոր բանն և ի հինգերորդումս աւուր հրամայէ ջրոց՝ բխել և հանել յինքենէ զտեսակս շնոց կենդանեաց, որք ի ջուրս, և որք ի յօդս, ըստ այնմ, թէ՛ հանցեն ջուրք զեռնս շնչոց կենդանեաց, և զթռչունս, և այլն: Քանզի յառաջնումս աւուր, որպէս ասացաւ, թէպէտ ստեղծան չորք տարերքն անուամբ երկրին, յորոց հողն ըստ մասին եղև զարդարեցեալ բուսովք յերրորդ յօրն, սակայն ջուրն և յօդն միայն ըստ տեղւոյն առնելով զսահման, մնացին դադարկ, ունայն և մերկ ի զարդուց. զի ոչինչ ունէին յինքեանս զգարդս և զբնակիչս: Վասն որոյ Արարչագործն Աստուած և զնոսա այսօր զարդարէ պէսպէս զարդութք և զանգան կենդանի բնակչօք. զի զջուրս լնու լողակօք և պէսպէս զեռնօք, որք են համայն ջրակեաց և ջրասուն կենդանիք, որք ի ջուրս կենցաղաւարին. թէ սուրբք և թէ անսուրբք յօրինակ երկրասէր և մեղասաթաւալ անձանց, որք թողեալք զերկրայինն միշտ ի տեղիս և ի խորս մեղաց զեռան և թաւալին, սեպիական համարելով ինքեանց բնակութիւն զծովասար աշխարհս): Եվ ի նոցունց ջրոյ հանէ դարձեալ զթևաւորս առ ի լնուլ գյօդս, որք են ամենայն թեւայերծ և յօդաճեմ թեւաւորք կենդանիքն, որք

միշտ ի յօդս կեան և կենցաղաւարին. թէ սուրբք, և թէ անսուրբք լի յօրինակ երկնախոհ անձանց, որի թէպէտ ըստ ջրայնոցն ի ջրոց գոյացան (որպէս ամենայն մարդիկք ի հողոյ) և ի յերկրէ կեան և սնանին ըստ կերակրոյս և ըստ ծննդեան, սակայն միշտ գբօսնուլն և շրջուն, և հրճումն նոցին ի յօդս լինի. որոց կարելի էր ասել, թէ զմարմնական պիտոյս ոչ ունիցէին, բնաւ ոչ իջանէին յերկիր: Ըստ այսմ և մաքրակեաց և երկնադէտ անձինքն, որք թէպէտ ի յերկրի կամ ըստ մարմնոյն և ըստ մարմնականի հարկաւոր կենցաղաւարութեանն, սակայն միշտ մտօք և խոկմամբ յերկինս են և ի յայն ձգտին, և զմայլին. որոց եթէ մարմնական պիտոյք ոչ իցէին, կարելի էր ասել թէ բնաւ յերկիրս և ի սմա եղեալսն ոչ հայէին. վասն որոց և Պողոս զանգատելով զմարմնոյն՝ ասէր. ո՞վ գերծուցէ զիս ի սմանէ. և այլ, թէ՛ զյետոյսն մոռացեալ եմ. և յառաջադէմսն նկրտեմ: Եվ զայլ այսպէս յոլովք: Արդ՝ նկատելի է և աստանօր ի յամենահարուստ կարողութիւնն Աստուծոյ, որ յանշուշտ ջրոց զշնչաւորս և զանագան կենդանիս յառաջածէ. բայց մի՛ ինչ տարակուսիր և զարմանար, թէ որպէս կարելի է այս. այլ միայն տուր փառս անբաւազօրին Աստուծոյ և երկիր ի նմանէ. քանզի նա, որ զայս ամենայն գոյացուցանէ ի ջրոյ, կարէ նաև ի նոյնն կորուսանել զբնաւսն, որպէս առ Նոյիս արար. զի նա ունի ի յինքն զշունչ և զկեան ամենայն կենդանեաց. և որպէս կամի, առնէ. չիք ինչ անհնարին առ կարողութիւն նորա: Ուրեմն՝ որպէս ասացաք վասն այցելույն, նոյնպէս և սոքա, այսինքն՝ ջրայինք և յօդայինք, ի հրամայիլն անխոնարելի բանին Աստուծոյ. իսկոյն բնաւից տեսակաց՝ լողակաց և թռչնոց անհարքն՝ զանագան և կատարեալք ըստ տեսակի և ըստ սահմանին իւրեանց գոյացեալք և յառաջեկեալք ի ջրոց՝ լողակքն սկսան զեռեալ՝ լողալ, և կայթել ի ջուրս, որպէս և այժմն թռչունքն նոյնպէս իսկոյն բարձրացեալք ի յօդս՝ թևատարած փետրազարդեալք, երփնաւորեալք, և նորաստտաց եղանելօք երգակցեալք սկսան պարիլ. թռչիլ և խաղալ ի վերայ յօդոյդ, որպէս և այժմ. որք և ընկալեաք զօրհնութիւնն Աստուծոյ՝ աճին և բազմանան ըստ կարգին և ըստ ժամանակին ի ձեռն բնութեանց և ի տեսակաց իւրեանց ըստ անխախտ հրամանին Աստուծոյ: Յորոց ի զանագանս յատկութեանցն, և ըստ բնութենականի որպիսութեանցն իւրաքանչիւրոցն կարեն առնել զբարոյական վարդապետութիւնս, եթէ կամիցիս. քանզի ըստ սրբազանից վարդապետաց՝ ուսի՛ր, ո՛վ քրիստոնէայ, ի ձկանց և ի թռչնոց զխրատ և զկանօն բարութ կելոյ. զի զոր նոքա ունին բնութեամբ, դու կարես ունիլ ստացմամբ, որ արդիւնաւորի զվարգս, քանզի են օրինակք ի նոսա, յորս նկատելով քոյ, զգուշանալ և փախչիլ պարտիս, որպէս ի ձկանց՝ մեծին զփոքրն կլանիլն. և են, զորս ընտրել և ստանալ պարտիս. որպէս զգուշանալ պարտիս. որպէս զգուշանալն ի յորսորդաց, և ի ծոցամէջ տեղիս առնել զկացութիւնսն առաւել, քան ի հրապարակ և ի յայտնագոյն տեղիս. և զայլս այսպիսիս: Սոյպէս և ի թռչնոց, առ ի մեղուաց զհանճարեղութիւն, ի կռնկաց՝ զարթնապէս հսկումն. ի յստազլաց՝ զարդարութիւն և զերախտագիտութիւն ի ծիծռանց՝ զյօժարութիւն առ նեղութեանն յուսով զարդուն. զի որքանիցս մեծաւ աշխատութեամբ թաթաւեալ ի ջուրս զինքն, և թաւալեալ ի յողս, այնու շինէ զբոյսն: ի տատրակաց՝ զողջախոհութիւն, ի քաղցրախօսիցն հաւուց՝ զհամեղաբանութիւնն և զպատշաճապէս խօսիլն: Յաքաղաղո՛ւ՝ զըստժամանավին պաշտօնտարութիւնն: Ի յարծւոյ՝ զբարձրաթիչ լինիլ մտօք, և զստատեսութիւնն մինչև յերկինս և մինչև ի դժոխս յաղաւնեաց՝

գմհամտութիւնն: Եվ գայսպիսիս: Զի չիք ինչ յարարածս ըստ Ոսկեբերանին, որ միով կերպիւ տայցէ մեզ գօրինակ և գխրատ բարի. զի միայն վասն պիտոյութեան և վայելչութեան մեր արարան, այլև ի խրատ և ի յօրինակ բարեկեցութեան: Եվ դարձեալ լողակաց և թռչնոց ստեղծանիւն ի ջրոց, բերէր գնշանակութիւն վերաստեղծութեան հաւատացելոց ի ջրոց յաւազանին. քանզի որպէս ի ջրոց ծնեալքն՝ ոմանք յերկինս բարձրացան և անտ գուարճացեալ հրճուին, և ոմանք ի խորս ջրոց մնացին և այնու հեշտացան նոյնպէս և վերածնեալքն ի ջրոյ յաւազանին, ոմանք ի յերկինս բարձրանան ընդ Քրիստոսի, և այնու գմայլին ըստ Պողոսի, թէ՛ մեր առաքինութիւնն ի յերկին է, և այլն: Իսկ ոմանք ի յաղեմած ծովու աշխարհս մնալով՝ այսու շատանան. ընդ այնմ, թէ՛ որոց Աստուածն որովայնն է, և այլն: Եվ յարմարեայ ըստ հաճոյիցդ, որքան և կամիս, ըստ այսմ մտացն: Քանզի որպէս սոքա ի հինգերորդ յօրս ստեղծան ի ջրոց, նոյնպէս և ի հինգերորդ դարումն Իսրայէլ ի յամպն և ի ծովն հանցին մկրտութեամբ, ըստ Պօղոսի, թէ՛ ամենայնքն ի Մօսէս մկրտեցան, և այլն: Յորոց սակաւքն մտին յերկիրն աւետեաց, և բազումք ոչ: Ըստ այսմ մտաց և մեք ի յաւուր հինգշաբաթով հռչակիլ յիշեմք գերանելի Առաքեալսն, որք ի ծովու աշխարհս ի յերկնայինսն բարձրացան: Եվ այլն տես: Ասա՛ և զաւուր երգն Ներսեսի, երկու տամբն, և այլն: Վերջապէս՝ ուրեմն յայտ եղև, թէ ի յաւուր հիգերորդի համայնք տեսակք թռչնոց, որք ի յօդս, և ի բնաւք տեսակք լողակաց, որք ի ջուրս, գոյացեալք ի ջրոց, նոյնպէս միայն բանին և հրամանաւն Աստուծոյ: [Եթէ կամիս, յիշեա և զբնաբանդ, որպէս յառաջն ասացաք]:

Տեսցուք այսուհետև զվեցերորդ օրն: Եվ ի նմա գեղեալ ողորմութիւնսն Աստուծոյ բարեբանեսցուք: Արդ՝ ամենաբաւական գօրութիւնն և ամենաստեղծ բան այն, որ զամենայնն, զամենայնն, այսինքն՝ զերկին և զերկիր իբրև զկէտ մի ունի ի ձեռն, որ և միայն բանիւ և կամելով յառաջէած ի յոչնչէ, նոյնն և այսօր ի վեցերորդի յաւուրս ստեղծանէ զբնակիչս ցամաք երկրի. քանզի նա, որ զարդարեաց զերկինն վերին հրեշտակօք, զհատատութիւնն լուսաւորօք, գյօղն թռչ նօք և զծօվն լողակօք, ոչ եթող մնալ և երկիրս զուրկ ի շարժուն զարդուց և ի բնակչաց. զի թէպէտ յերրորդ յօրն զարդարեաց ըստ մասին զսա բուսօք, սակայն ոչ էին շարժունք կենդանիք և արժանաւոր բնակիչք դեռևս, որք վայելիցէին զբոյսս: Քանզի ի բուսոց, որք սոսկ խոտք անուանին, անասնոց և չորքոտնեաց եղեն կերակուրք և վայելելիք. իսկ բանջարք, ծաղիկք և ամենայն ծառք՝ մարդոց յաղագաւ, զորս այսօր ստեղծանէ ի բնակիլ յերկրի և վայելել զնոսս: Վասն որոյ հանցէ երկիր շունչ կենդանի ըստ ազգի. չորքոտունի, սողունս, և զազանս ըստ ազգի, և եղև այնպէս: Ուրեմն՝ որպէս այլքն, նոյնպէս և սոքա. այսինքն՝ համայնք շնչաւոր և շարժուն կենդանիք, որք շարժին ընդ ինքեանց, քայլեն, սողան և կեան ի վերայ երկրի. թէ ի շէնս, և թէ յանշէնս, այսօր ի հրամայելն Աստուծոյ իսկոյն գոյացան և յառաջածան յերկրէ. ըստ ազգի և ըստ տեսակի իւրեանց կատարեալք և անթերի՝ ըստ սահմանի իւրեանց ի վայելել զերկիր. և վայելիլ ի մարդոյ, որ ընդ սոսա արարաւ, զոր ասելոց ենք այսուհետև: Արա այսուհետև զվարդապետութիւնս բարոյականս, եթէ կամիս: Քանզի որպէս ասացաւ վասն թռչնոց և լողակաց, որք այսօր արարան: Զի և ի կենդանիս ոչ ինչ կարես գտանել, յորմէ ոչ արտահանիցես զբարի և զօգտակար խրատ և գօրինակ բարեկեցութեան: Զի ըստ Երեմիայի, տատրակ , ծիծեռն, և

վայրենի ճնճղուկք քանաչին ժամանակս իւրեանց, բայց ժողովուրդ իմ ոչ ճանաչէ՝ զդատաստան Տեառն: Վասն որոյ և Սողոմոն նախատինօք զանկարգս առ մրջին առաքէ՝ ասելով. Երթ մրջինն, ով վատ, և այլն: Ջորոց և գանգատէ ըստ Եսայեաց Աստուած, թէ եզն ծանեալ զօտածիչ իւր, և եզ զմտւոր, և այլն: Քանզի ամենայն զազանք և ամենայն անբան կենդանիք ընտրէն զժամանակն օգտին, և զեղանակն շահավետութեան իւրեանց, և դեղն հիւանդութեան իւրեանց, որոց կենաքն են ըստ մարմնոյ և առօրեայ. և ոչ ունին գոյս յարութեան և ոչ հատուցման գործոց. իսկ մարդն, գոլով բանական, հաւճարեալ, և ընտրող բարեաց և չարեաց, ունի գյարութիւն ակնակլութիւն, և կալ ի յատենի տալ զհամարս գործոց անբանացեալ, քան զանբանս, ոչ ընտրէ զժամանակն օգտին իւրոց, ոչ զշահաւետութիւնն և ոչ զդեղն առողջութեան հոգւոց իւրոց. որպէս ոմն ի սրբոց վարդա պետաց ասէ, թէ՛ զազանքն զհտեն և նտրեն զշահավէտս և զդեղս իւրեանց, դու տգիտանաս դեղոց քումմէ, ով մարդ. զի՞արդ անբանքն իւրաքանչիւրքն գտանեն զհնարն մաղծիցն, և մաքրութեան անձանց իւրեանց, ոմն զխոտս ուտելով, ոմն զծաղիկս, միւսն զկեղևն ծառոց, այլք զմանունս կենդանի, քան զինքեանս, և այլք հանելով յինքեանց զմորթն հնացեալ, այլք զկուրացեալն լուսաւորեն, և այլք զաննման ծագունս լիզելով նմանս առնեն, և այլք ըստ ժամանակինպատրաստեն զկերակուրս, և այլք յապահովս դնեն զբոյս, և այլք ճանաչեն և զհտեն զծնօղս և զերախտաւորն, և այլք այսպիսիք: Բայց միայն մարդն, ունելով ի ձեռին զդեղն և զհնարն առողջութեան և վերանորոգութեան զխոստովանութիւնն (և զայլն) անփոյթ առնէ, և զայլն տես: Որպէս և ոմն ի վարդապետաց ասէ, թէ՛ անբան գառն ոչ մոլորի ի ճանաչելոյ զծնօղն, բանական ոչխարն զհովին ոչ կարէ ընտրել հոտ: Նոյնպէս և անբանքն ոչ մոռանան զընկալեալ զերախտիսն, և միշտ պահեն, ջատագովին և սիրելով ծառայեն երախտաւորացն իւրեանց, իսկ բանականն մարդ, մեծապէս ընկալեալ զբարիսն Աստուծոյ, վայելէ, և զփոխանակն անիրաւի ընդդէմ նմա: Փոխանակ պտղոյ բարութեան մատուցանէ ստեղծողին զփողս դառնութեան, և այլն ըստ կամ ացո: Ուրեմն՝ վերջապէս ի վեցերորդ օրս, որպէս զանցեալսն, էստեղծ Աստուած զամենայն կենդանիս, որք կան յերկրի և շարժին տեղեալ. սակայն նույնպէս միայն ասաց եւ եղեն, հրամայեաց և հաստատեցան:

Արդ՝ այսպէս և ըստ մեծին Արիստոտելի, բոլորիցն ասեմ բաղկացութիւն, երկնի և երկրի, և ընդ սոցին ամենայնի աշխարհի, ի ներհակացն խառնմանէ զարդարեալ և րազուգեալ եղիւ յօդաւորութեամբ, ի լեզուաց անճառելի և ի մտաց անհասանելի: Քանզի ապականիչք և թշնամիք իրերաց՝ հաշտեալք և միաբանեալք անքակտաբար զբոլորիցն յառաջածին զբաղկացութիւնս: Չորոց ասեմ ընդ գիջոյ, և ջերմի ընդ ցրտոյ, խառնեալք և միաւորեալք սքանչելապէս զարդարեցին զամենեցունցն գէութիւն. ի յօդոյ և ի հողոյ. ի հրոյ և ի ջրոյ անանջատ և անշփոթ: Եւ նոյնն վերբերէ, թէ յորմէ զօրութենէ իցէ և յանբովանդակելոյ պատճառին զօրութենէ. որ զամենայն յառաջացէ զներհակացն միաբանութենէ, յորոց և հնարաւոր է զփրկութիւն և զգոլն ամենայնի: Ուստի՝ սոքա ամենայնքն մինչ եղեալք ստեղծեցեալք և բարիացեալք ի միոյ իսկականէ բարւոյն, և տեսեալ զինքեանս գոյացեալս և պէսպէս բարութեամբ զարդարեցեալս, և զանագանցեալս ի յող գոյից, ամենայնքն ըստ իւրաքանչիւրցն բնութեան համեղանակ բարբառով սկսան շնորհակալ լինիլ զԱստուծոյ

գոյացութենէն. առնելով զառաժն Դաւթի, թէ՛ ընկալաք, Աստուած, զողորմութիւն քո ի մէջ ոչնչից և ոչ գոյացելոց: Ապա այնուհետև զի՞նչ. ըստ նիւսացւոցն՝ Արար Աստուած գերկինն իբրև զպալատս արքունի, և զգահոյս թագաւորական. գերկիրս և գօթ իւրացնօքն հանդերձ լայնածաւալ ի սպասաւորութիւն պիտոյից. զդրախտն ի հրճուանս և ի զբօսնուլ. զլուսաւորսդ զանաղօտ ի լուսաւորել (ըստ այնմ և զայլսն ասա):

Եւ կամ թէ՛ աշխարհս ամենայն իբրև զամենաբարի ընթրիսարաան և իբրև զամենագուարճ խրախճանարան կերտեաց Աստուած. որք ամենայնքն առ ի պէտս, ի հեշտութիւնս և ի վայելչութիւնս էին պատկանաւորք: Արդ՝ ո՞յր յաղագաւ իցեն առքա և կամ ո՞վ իցէ վայելօղն և տիրօղն այտորիկ խրախճանարանի. մի՞թէ ինքն ստեղծօղն, ոչ, քանզի նա անկարօտ է յամենայնի, և ամենայնի լցուցիչ. և յաւիտենական փառաւորութեամբ ինքն յինքենէ փառաւորեալ: Ուրեմն՝ ի պատիւ և ի վայելչութիւն մարդոյն արա զամենայն, զոր հանդերձեալ էր առնել, որպէս և յետագայ բանին յայտ առնէ, ասելով՝ սպասցուք մարդ ընդ պատկերի մերում, և այլովքնՈրպէս և գեղեցիկ ոճով չքնաղաբանէ Ղուկաս, թէ՛ Այս երախան ընդհանրական, ձեռամբ էին պատրաստական, տեսակ բարեաց զարմանագան, լեզուաց մարդոյ առճառական. մի ըստ միոյ ճառել զորքան, ստեղծուածքս չէին բաւական. բայց տակաւին ոչ էր իշխան, որ վայելէր զայս երախան: Արդ՝ անկարօտ տէրն և իշխան, արար զմարդն ի տիպ իւրեան. զոր և կացոյց տէր և իշխան ի վայելել զայս երախան: Քանզի որպէս ասացաւ յառաջ, թէ ծայրագունի բարւոյն յատկութիւն էյաղորդ զբարութիւն իւր այլոց, վասն որոյ՝ յետ ստեղծանելոյն զայսքան զանագան և պէսպէս բարիմ, ստեղծանէ ապա և զբանականս մարդ, զի վայելիցէ զոսա: Որպէս և գեղեցկաբանի ի բանաստեղծից, թէ՛ Սէր անկարոտ բարերարիդ, յաղթահարեացզանյաղթելիդ. ետ առնել զմարդն ըստ պատկերիդ, ի վայելել զանճառ բարիդ: (Ասա և զերզն Ներսեսի): Ապաքէն այս ամենահարուստ և ամենաբավական բարիս Աստուած իբրև հատկեցեալ և հաղթահարեցեալ ի յիւր յամենագեղ և ամենառատ բարութենէն՝ կամելով ստեղծանել զբանանականս մարդ, զի վայելեայ զբարութիւնն իւր, ասէ՛ Արասցուք մարդ, և այլն: Ո՛հ, հնագանդ խորհրդակցութիւնս և զարմանալի գործակցութիւնս. է արդարև առիթ սքանչացման և հիացման, քանզի այս է անճառելի և անպատմելի եղանակ մարդասիրութեանն Աստուծոյ, որ զմիտ ավիշեցուցանէ. անմտածելի կերպարան բարերարութեանն, որ զբանականութիւնս գերազանցէ. և անհետագօտելի ցոյց սիրոյն, որ զլեզուս յետս ընկրկէ: Որ և առ այս սքանչելի բարբառ ուրացեալ Պողոսի՝ ասէր. ո՞վ խորք մեծութեանն և իմս: Առ այս բարբառ զարմացեալ վերին զօրութեանցն՝ զառաժն Դաւթի առեալ՝ ասէին. ո՞վ է մարդ, զի յիշես և այդքան փառօք ճոխացուցանես զնա (և այլն). քանզի ամենա և անքանակ երկինքն ամենայն իւրականն զարդուք, ըստ հողեղինաց, և մեծագունտ այս ընդհանրածավալ՝ ընդ իւրովքն ամենայն, և ընդ անյատակ ծօվուն ովկիանոս, միայն ասելով քո բանիւ, և հրամայելով՝ իսկոյն եղեն և հաստատեցան. որոց յաղագս ոչինչ խորհրդակցութիւն և ոչ նախաճառութիւն երևցուցեր, և ոչ բնաւ նա խապատրաստական ինչ ազդումն արարեր, ապա զի՞ է, վասն մարդոյս նուաստագունի և չնչին հողոյս խորիս, նախանձայնես, թէ՛ արասցուք: Ո՞վ կարէ ընդդէմ կալ ամենագօրիդ, և կամ ի՞նչ կարէ արգելով զքեզ. կամ ո՞վ յորդորեաց զքեզ այդպէս առնել. և

ո՞վ յորդորեաց զքեզ ի յայդքան փառս բարձրացուցանել զմարդն. կամ ընդ ո՞ւմ խորհիս, զի արասցէ զքեզ խելամուտ. ոչինչ, և ոչ. այլ միայն դու, որպէս կամեցա՛ր և արարեր. եղիցին կամք քո օրհնեալ և բարեբանեալ: Նկատել է ուրեմն ի պատուականութիւն մարդոյս. քանզի վասն սորա, իբրև զմեծագունի իրի ստեղծելութեան յառաջադրէ Աստուած և խորհրդակցի, զոր ոչ արար վասն այլոց արարածոց: Զի ըստ վարդապետաց՝ մարդն է մերձաւոր պատկեր Անեղի աշխարհին, այսինքն սրբոց երրորդութեանն, և նորին անհնոց արիեստի և իմաստութեանն վկայութիւն, նաև է վախճան և պարագրումն ստեղծեալ աշխարհիս: Վասն որոյ և ի Պղատօնէ կոչի եղերող բոլորակ ընդհանրութեան. քանզի ի յինքեան միաւորէ զվերին կիսագունտն, այսինքն՝ զերկինս և զիրեշտակսն. նաև զստորին գունտն, այսինքն՝ զերկիրս և զկենդանիս, զի մարդն յամենայն իրաց, այսինքն՝ յերկնէ, և յերկրէ, և յերկրէ, ի հոգւոց և ի մարմնոց զորպիսին ունի յինքեան բոլորակեալ: Ուրեմն՝ առանց մարդոյն եղեալքն ամենայնքն ցան և ցիր, և անհաղորդ միմեանց՝ յանկատարութեան և առանց վախճանի մնային: Որպէս և յայտ առնէ Պղատօն՝ ասելով, թէ՛ յետ առնելոյն Աստուծոյ զերկին և զերկիր, հրատարակեր առ յիմանալի զօրութիւն (այսինքն՝ առ էակից բանն իւր, և առ փառակից սուրբ հոգին), թէ՛ երեք սեռք մահկանացուք ևս պիտոյ է մեզ չև ևս եղեալք. որոց ոչ ելոյ. երկին անկատար. երեք սեռքն են ցամաքայինք, ջրայինք և յօդայինք որոց Տէրն գլխաւորն էր մարդն. յորոց ոչ լինելն սա է ոչ միայն երկիր, այլև երկինն մնաց անկատար: Արդ՝ իրաւի մնայր երկին անկատար, ասիւր նաև երկինն անկատար՝ պարունակօղ գոլով երկիրս. և մանաւանդ՝ ո՞յր յաղագաւ լինիցէին ճառագայթք լուսաւորացն և կարգադաբար ազդմունք երկնայնոցն, եթէ չիցէ մարդն: Երկրորդապէս՝ եթէ չիցէ մարդն, յորմէ առնուցոյր որդին Աստուծոյ զմարմին և կատարիցէր զնախասահմանեալն իւր փրկչական տնօրէնութիւն, որ ոչ միայն ի յԱստուծայնոյ բանից էր նախաճառեցեալ, այլև յարտաքնոյ փիլիսոփայից. որպէս և նախապէս իմաստասիրաց մեծն Վերգիլիոս, թէ՛ զերիս միութիւնս տեսանեմ յերկինս. յերից միութեանց մին ի մարմնի տեսանի, և յերից միութեանցն ոչ պակասի: Որ էր բան Աստուծոյ. որ գոլով մի յերից անձանց ի միութիւն Աստուծութեան, տեսեալ և երևեցեալ եղև ի մմարմնի մարդանալովն, սակայն յերրորդական անձանցն և ի միութենէ Աստուածութեանն ոչ պակասեցաւ և ոչ բաժանեցաւ: Երրորդապէս՝ մնայր երկինն անկատար, ըստ այնմ զի յարարածոցս ոչ ոք էր որ լնոյր զպակասութիւն հրեշտակացն և զդատարկութիւն տեղեացն անանկելոցս. զի միայն մարդոյս վիճակեցաւ այս պատիւ ըստ շարականին և այլոց վարդապետաց. լցէք զտեղի: Չորրորդապէս՝ եթէ ոչ լինիցէր մարդն, բովանդակեղեալքս, երկին երկնաւորօք և երկիրս երկրաւորօք ցանիցիր, զատեալ և որոշեալ գոլով ի միմեանց, մնային անկատար. զի յարարածոցս ոչինչ գտանիւր շաղկապ և միջնորդ և բոլորակող զանազանից, որ զանհաղորդ և զտարակացեալ ծայրն է մի շարաբերեալ և ի յինքեան համահաւաքեալ՝ իբրև զմի հայելի կարիցէր երկիւ բոլորից եղելոց. այլ միայն մարդս: Քանզի և վասն այսօր կոչեցաւ մարդս փոքր աշխարհ: Զի այսորիկ ըստ կազմուածոյն փոքր ստեղծուած իմն, ունի յինքեան ներփակեալ զբոլորիցն գոյութիւն, որպէս ի վերին ցուցաւ: Քանզի ունի զգոլն ըստ անշնչիցս զկեալն՝ ըստ բուսոց. զգալն՝ ըստ անասնոց. և զիմանալն՝ ըստ հրեշտակաց: Դարձեալ՝ ի չքնադաբան փիլիսոփայից՝ հինգ գլխաւոր աշխարհ թունին

գոլ. այսինքն՝ նախատիպ և անեղ աշխարհ, որ է Աստուած: Մեծ և եղական աշխարհ, որ երկին ընդ երկրաւ: Երկնային աշխարհ, որ է երկին: Ջրահող աշխարհ, որ է երկիրս: Եւ քաղաքական աշխարհ, որ է մարդ և կենցաղ նորին: (Եթէ կամիս, ասա զնմանութիւն իւրաքանչիւրնոցն սոցա առ մարդն ըստ Ղուկասու) և մարդն ունի զնմանութիւն ընդ ամենեցուն, որպէս և յայտնի է բանասիրաց: Դարձեալ աշխարհս է իբրև սրբազան և գեղեցիկ տաճար Աստուծոյ. յորում եղաւ մարդն իբր տէր և իշխան, և որպէս զքահանայ ամենայն ստեղծուածոց. զի վասն ամենայն բարերարութեանց և պարգևացն Աստուծոյ զոհացուցանէ զնմանէ. և սոքօք ի գութ շարիցէր զԱստուծ, զբարիսն յաւելացոյր և զչարիս մերժիցէր. և բարութք մմատակարարելով՝ կոչիցիր հաւատարիմ ծառայ, և յետոյ յերկինս վերանցուցէր և զԱստուծով զմայլիցիր. քանզի որպէս աշխարհս վասն մարդոյ, նոյնպէս և մարդն եղև վասն Աստուծոյ. իբրև Աստուծոյնոց տաճարի և իրաց երկնայնող դիտող և գահակալ: Վասն այսորիկ և մարդն միայն ունեցաւ զբան, զի կարիցէր խօսիլ և ճառել զԱստուծոյ և զԱստուծայնոց: Ըստ այնմ մտաց ասէ և ոմն ի վարդապետաց, թէ վասն այնորիկ մարդն ի վերջոյ քան զամենայն ստեղծաւ, զի հնազանդեցուցանէր զամ աշխարհս, զերկրաւորս, զջրայինս, և գոյայինս. և իցէր տէր և թագաւոր ամենայն տարերաց. և սոքօք իբր աստիճանօք ելանիցէր առ վերին արքայութիւն: Իրաւի ուրեմն յետնագոյն ամենայնի եղև մարդն իբր վախճան բնութեան, և կատար գործոյ, և պատճառ աշխարհի սակս որոյ ամենայնքն, և սա միայն գտաւ բնակօղ յամենայն տարերս, քանզի ընդ գկանց լողաց. ընդ թռչնոց, թռչի, ի մէջ գազանաց կեաց. ընդ հրեշտակաց իմանայ. և յուսայ Աստուծանալ. ի յերկրի բնակի և ի յերկինս զինու որի. վասն որոյ և յարիս տապալէ սահման, թէ՛ մարդն է ամենայն յամենայնի: Նաև՝ զծօվ վարէ. զերկիրս վայելէ. յօդով ճարակիւ արեգական տիրի. զծկունս ըմբռնէ ի ծօվս. և թռչունս ի յօդս. և վերջապէս ժառանգ երկնից և ժառանգակից Աստուծոյ: Ջայս ամենայն հաւաստել կարէ երկրաւս, թէ իբրև զգթածագոյն մարդն ծառայէ քեզ ով մարդ զի ի ծնանիլն քոյ ընկալնու զքեզ. յետ ծննդեանդ տածէ ի տղայութեանդ կազդուրէ և յետոյ յորժամ զերկիցիս յամենայնէ, նաև է ծնողացդ, մեծաւ սիրով գրկէ զքեզ և . զի՞նչ կամեցար և նա ներհակեցաւ. զի՞նչ սերմանեցեր, և նա ոչ հատոյց զբազմապատիկն. և կամ բայց սերմանելոյդ՝ զորպիսի բոյսս և զանազան վայելչութիւնս առ ընծայէ քեզ: Քանզի Աստուած ի ստեղծանելն զմարդն՝ յայնպիսի արժանապատվութեան կացոյց զնա, զի բնաւ ստեղծուածք և կենդանիք երկրի հնազանդիցէին նմա, որքան մնայցէր նա հնազանդ ստեղծողին իւրոյ, ըստ այնմ, թէ՛ արասցուք մարդ ըստ պատկերի: Ջի իշխեսցէ ձկանց ծօվու, և այլն: Որ և ի կամիլն, իսկոյն կատարեաց՝ ասելով. աճեցէք, և տիրեցէք երկրի, և այլն: Վասն որոյ եթէ մարդն ոչ էր ապստամբեալ յԱստուծոյ, ամենայնքն մնային հնազանդ, որպէս ծառայ կամացն մարդոյն: Վասն այսորիկ և զամենայն էած առաջի նորա, զի ըստ հաճութեան կամաց իւրոց անուանեցէ զնոսա: Եվ թէպէտ վասն անհնազանդութեան մարդոյն նուազեցաւ իշխանութիւնս, զի ապստամբութիւնս մարդոյն եղև պատճառ ապստամբութեան արարածոց, սակայն ողորմութիւնն Աստուծոյ ոչ էթող իսպառ զամենայնսն ապստամբութեամբ. զի ընդ արդարութեանն խառնեաց և ողորմութիւնն, որովք ոմանք ի կենդանեաց դարձան ի պատիժ, որք են վայրենի գազանք, որք պատռէն զմարդն. ըստ

Սիրաքայ. գազանաց ժանիք ետուր ի սպանումն ամպարշտաց. ոմանք մնային ի հնազանդութեան, չորս չորքոտունս և անասունս անուանէ, որք հնազանդին և ծառայեն մարդոյն ի պէս պէս կիրառութիւնս: Իսկ ոմանք ևս տուան ի դեղ տկարութեան, չորս սողունս անուանէ. յորոց կամին պէս-պէս շահաւէտ և օգտակար դեղօրայք (և այլն ըստ հաճոյիցդ): Բայց սակայն և այնոքիկ, որք ապստամբեցան և դարձան ի պատիժ մարդոյն և վասն մեղաց, նոյնք և յետոյ հնազանդեցան սրփոց և հնազանդեցելոցն Աստուծոյ, որպէս որք առ նոյնիւն կային ի տապանին անվնաս առ Եղիսէիւ առջքն. առ Դանիէլիւ առիւծքն. առ Պողոսիւ ի ժն. առ լուսաւորչաւն զանազան թունաւորք ի գբին (և յայլս յոլովս գիտ): Ուստի բարուք մեղադրէ սուրբն Բարսեղ զմեղաւորսն ասելով, թէ՛ բանական կենդանի իմ, ով մարդ, և իշխանութեամբ ծնեալ. և կացուցեալ ի վերայ երկրի. ընդէ՞ր իշխանո՞ ծառայ լինիս աշխարհի. և բանականդ անբանի որամայեաց քեզ Աստուած տէր լինիլ ստեղծուածոց, և դու ինքն մատնիս զքեզ ի ծառայութիւն յիմարաբար. Ո՞վ առնէ զմարդն ծառայ, եթէ ոչ մեղքն (և զայլս ըստ հաճոյիցդ): Ուրեմն եթէ կամիս տէր լինիլ, նմանեաց սրբոցն, և թէ կամիս ծառայել, հաւասարեաց անասնոց, և այլն: Ըստ այսմ և Ոսկեբերանն ասէ ի ճառս, թէ՛ որովհետև կացուցաւ մարդն միայն տէր և իշխան ստեղծուածոց, վասն որոյ և իրաւամբ նոյնքն հարկադրեն և զմարդն և ահացուցմամբ միշտ ինչէն յականջս նորին առ ի հնազանդիլ և ճանաչել զստեղծողն իւրեանց: Քանզի քեզ ասէ երկինն, ո՞վ մարդ, թէ՛ պայծառութեամբ լուսոյ աւուր և փայլմամբ արեգական վայելչանամ, և ի գիշերի հայելեաւ լուսնի. զի ընդ ? գործեսցես, և ի գիշերի հանգիցես: Վասն քոյ ժամանակք փոխաբերաբար հետևին զի ծանիցես զթիւ և զչափ իրաց. վասն քոյ տերևանան անտառք. դալարին դաշտքն, կանաչին բոյսքն, բղխըն աղբիւրքն, և ըստ կարգի ընթանան ամենայն արարածք: Ուրեմն՝ քեզ ասեն, թէ՛ մեք ի տեսառնէ հրամայեցեալ եմք հնազանդիլ քեզ. ահա հպատակիմք և ծառայեմք քեզ, որ ես անհնազանդ և ապստամբ տեսառն քոյ. ո՞վ ոք ես դու, որ հրամայես ստեղծուածոյս և վայելես, և դու հպատակիս հրամանի ստեղծողին. զտերունիսն վայելես և զտէրն ոչ ճանաչես: Երկի՛ր ուրեմն ի համբերող տեսառնէն, և զներիլն նորա՝ յապաշխարութիւն ածել համարեա, զի մի անկանիցիս ի դատաստան նորա՝ յորմէ ոչ ոք կարէ գերծանիլ (և այլն, որպէս կամիս): Ուրեմն որպէս ցուցաւ, մինչ այսքան փառօք և պերճ իշխանութեամբ հանդերձեալ էին զարդարեալ զմարդն, վասն որոյ առ ի ցուցանել զգերագանցութիւն նորա ի վերայ այլոց արարածոց՝ իբր խորհրդակցի և նախայիշի ասելով. արասցուք մարդ, և այլն: Արդ՝ արար Աստուած զմարդն ի հոգւոյ յիմանալոյ և ի մարմնոյ զգալոյ, որով առաւել ևս յայտնիցէ զմեծ կարողութիւն իւր, զի զայսքան տարակացեալ բնութիւնս, զմարմինն և զանմարմինն, որ կարի իմն հեռացեալք էին ի միոյ համազուգեաց ի մի բնութիւն կատարեալ: Դարձեալ՝ վասն զի ի յարարածս էր ստեղծուած իմն որ ունէր զճանաչումն միայն իմացմամբ ի ներքս, որպէս հրեշտակք: Եւ էր, որ ունէր զճանաչումն արտաքուստ զգայութեամբ միայն, որպէս անբանք, յաղագս որոյ առ ի կատարումն ընդ հնարին, պիտոյ էր ստեղծուած իմն, որ իցէր ճոխացեալ երկոքումբքս, որպէս մարդու, որ ընթեռնուս զգիրս ունօղս զօրութիւն ներքոյ և արտաքոյ: Եւ դարձեալ գերագանցութիւն մարդոյս կայանայ ի յայս, զի սմա միայն վիճակեցաւ ընտրել զհամեստն և զանհամեստն. և ամաչել վասն աղտեղի գործոց. և կարգաւորել զիրս ըստ

կանօնաց բնականին: Այլև ամբարնալ զինքն իմացականան ի վեր առ Աստուած, և խոկալ զիմանալիսն, և ի ծայնս հեշտանալ զանց առնելով . որպէս և ձև կազմութեանն յայտ առնէ. զի ուղիղ ի վեր ձգտի, և ոչ կորածեւ ի վայր՝ որպէս անասնոցս. վասն այսորիկ եթէ մարդ զձեռովն իւրով զանց արարեալ կորացուցէ զինքն ի վայր յըստորև յաշխարհսարելով, և ի սա հեշտանալով, որպէս թէ՛ զպատիւ բնականութեանն և զկերպ մարդկութեանն մերկացեալ յինքենէ՛ առնու զկերպ և զյատկութիւնս անասնոց և նոցա հաւասարի. ըստ դրութեան մարդ ի պատուի էր, և այլն: Վասն որոյ և աղտեղագործքն կոչին անամօթք որպէս զանասունս: Դարձեալ՝ մարդս միայն ընկալաւ զչորեւին օգնականութիւնս զայսուսիչ. այսինքն՝ զխիղճ մտացն, որով կամիցի ուղղապէս: Զտրտնջականն, որով տրտնջաց ընդդէմ չարին և յորդորի առ բարին, զդիւրութիւնն իմացման, որով ճանաչիցէ զԱստուած զինքն և : Եւ զսէրն, որով բորբոքի առ ի սիրել զԱստուած ի վեր քան զամենայն. և զընկերս, իբր զանձն: Այլև՝ մարդն միայն ընկալաւ զերիս տեսակ աչս. այսինքն՝ զմարմնոյն, որով տեսանէ զերևելիս և զարտաքինս. զբնականին, որով տեսանէ զներքին և զաներևոյթսն: Եվ զխոկմանն, որով զԱստուած տեսանէ: Քանզի աչօք մարմնոյն տեսանէ զայնս, որք են արտաքոյ ինքեան: Աչօք բնականին տեսանէ զմիտսն, որ ի ներքս ի յինքն: Եւ աչօք խոկման տեսանէ զայնս, որք են ի վեր, քան զինքն. որ է Աստուած և Աստուածայինքն: Ուրեմն իաւի առ ի յայտնիլ զպատուականութիւն մարդոյս, ասաց՝ արասցուք, և ոչ թե եղիցի: Եւ թէ որպէս իցէ պատկեր Աստուծոյ, բազմադիմի ուսուցանեն քեզ սրբազան վարդապետք ի յովով տեղիս (տես նիւսացւոյն գիրսն. ի վեցօրէիցն. և ի վանանդեցւոյ բանաստեղծութիւնսն և յայլս): Եւ մանաւանդ լինիլն, գիտելն և կամիլն. կամ թէ՛ կարելն, սիրելն և իմանալն մարդոյս ուսուցանեն քեզ զեռանձնեայ տերութիւն և զեղաբուն Աստուածութիւնն ամենասրբոյ Երրորդութեանն (. զայլս այսպիսիս): Այլև՝ միևնոյն անհատ մարդն, որպէս նմանի Աստուած, նոյնպէս և նմանի բոլորի աշխարհի և ի քաղաքավարութեան նորին ըստ բանաստեղծին Ղուկասու. քանզի հոգի մարդոյն է իբրև զկայսր բազմեալ ի ներքսագոյն պալատի: Անձնիշխան կամքն որպէս թագուիի ի նա յարեալ. միտքն՝ խորհրդականք կայսեր՝ սիրտն՝ մեծամեծք կայսեր. զգայարանքն՝ դատաւորք. և այլք անդամք մարմնոյն՝ որպէս ստորագրեցեալք և հրամանակատարք: Վասն զի միայն մարդն ասացաւ՝ պատկեր և նկարագիր Արարչին ամենայնի. վասն որոյ և այսպիսեօք փառօք և զերազնցութեամբք ճոխացաւ. և առ այս արժանաւորեցաւ սպասաւորիլ և պաշտիլ յամենայն յարարածոց. յերկնաւորաց և յերկրաւորաց. որպէս և վկայէ Պողոս վասն հրեշտակաց, թէ՛ հովիւք և հարկաւորք, որք առաքին ի սպասաւորիլ, և այլն: Եւ վասն երկրաւորացս վկայէ Աստուած, և Դաւիթ՝ արասցուք մարդ, զի իշխեսցէ: Եւ թէ՛ զամենայն ինչ հնազանդ արարէր և այլն: Եւ դարձեալ՝ զերազանցութիւն մարդոյս ոչ միայն երևի ի սկիզբն զորմէ մինչև ցայս վայր ճառեսցուք, այլ մանաւանդ երևի և ի վախճանն. քանզի ըստ հասարակ բանախօսից զճոց մինչ չորք են պատճառք ամենայն իրաց. այսինքն՝ արարչական, նիւթական, տեսակական և վախճանական. յուստի և բոլորից արարածոյս, զորոց խօսեցուք, պատճառ արարչական էր Աստուած. նիւթականն էր ոչինչ, տեսակականն է տեսական երկնի և երկրի, և վախճանական՝ է բարին, ըստ այնմ, թէ՛ ետես Աստուած զամենայն բարին, ըստ այնմ, թէ՛

Ետես Աստուած զամենայն զոր արար՝ բարի են յոյժ: Արդ՝ ըստ ամենայնից, թէպէտ և մարդոյն վախճանն ասի բարին, սակայն յատկապէս ունեցաւ և զվախճան մի, այսինքն՝ Աստուածանալն յետոյ: Քանզի բոլոր ստեղծուածքս բոլոր յաւիտենականութեամբ թագուցեալք էին յոչընչութեան, և գաղափարաւն իւրեանց գոյին, ի միտս Աստուծոյ, և յետոյ ի ժամանակի յառաջ ածուն բնաւքն վասն մարդոյ, և մարդք միայն վասն Աստուծոյ, որպէս և յառաջ ևս ցուցաւ: Արդ՝ եթէ որպէս իցէ վախճանն մարդոյս Աստուածանալն, լուր զինչ ասէ Դիոնէսիոս երրորդութենէն փառաւորելոյ՝ զի՞նչ իցէր կամք ի յառաջ ածելն զբնականս ստեղծուած, այսինքն՝ զի փրկեսցի յօտարութենէ, և հեռացէ ի բաղադրութեանց և մառախլուտ էիցս, և խառնեսցի յաննիւթ և յամենապարզն յէութիւն: Քանզի թէպէտ Աստուած արար զմեզ առանց մեզ ինքնիշխան կամօքն և ողորմութեամբն, սակայն ոչ արդարացուցանէ զմեզ առանց մեզ. զի զմեծ անձնիշխան ստեղծելով՝ երթող ապաստան ինչ ամս մեր, զի զորն կամիցիմք ի յայն հասանիցիմք, այսինքն՝ եթէ հեռանամք յաշխարհէս և յօտարութենէս սորին (որ յետոյ մուծաւ ի մեզ, զոր ոչ ունէաք ի բնէ, որ է մեղքն) յԱստուած միաւորիցիմք: Իսկ եթէ կամիցեմք յաշխարհի մնալ և զմեղս սիրել, հեռացեալ ի բարւոյն ի չարն միաւորիցեմք: Վասն այսորիկ ասէ, թէ՛ փրկեսցի յօտարութենէ, և այլն: Նոյնպէս և յԱստուածաբանից ասի ի բազում ուրեք, թէ՛ ծայրագոյն բարին արար զբանական ստեծուածս, զի բանականութեամբ ճանաչիցէ զգերագանց բարին. ճանաչելովն սիրիցէ, սիրելովն ստանայցէ և ստանալովն երանելի լինիցի: Այս է վախճան մարդոյս՝ քան զոր ոչ գոյ այլ բարեբաստագոյն երջանկություն է, անդ է պատառումն ամենայնից բարեաց և բարձունն ամենայնից չարեաց: Քանզի որպէս ցուցաւ, միայն զվախճան է մարդոյն ասի գոլ երանելի ի մէջ ստեղծուածոց, եթէ ըստ բանականութեանն կենցաղավարիցի: [Գի՛տ եւ զայլս, եւ ասա ըստ հաճոյիցոյ]: Արդ՝ եթէ այսքան եւ այսպէս պերճ փառօք եւ գերագանց աստիճանօք գտանի մարդ ի մէջ արարածոց, աննման եւ անհամեմատ այլոցն, ուրեմն յոյժ յարմատապէս ասի ի բանաստեղծից, թէ՛ արդարև պանծալի, չնաշխարհիկ, բարի եւ ազնուագոյն պատկերի եւ հոգւոյն դիպեցաւ մարդս, որում չիք բնաւ նման ի ստեղծուածս: Վերջապէս բանականս այս մարդ մինչ ետես զինքն յամենայնի փոխացեալ, փառաւորեցեալ եւ գերագանցեալ, քան զամենայն, վասն որոյ իբրու շնորհակալ լինելով զբարերար ստեղծողէն իւրմէ՛ ասաց բերանովն Դաւթի, թէ՛ ընկալաք Աստուած, յիրաւի ընկալաք զողորմութիւն քո յատկապէս մեք ի մէջ ժողովրդեան քոյ. այսինքն՝ ի մէջ այլոց արարածոց քոց: Բաւականացի ուրեմն այսքանս առ ողորմութիւնն Աստուծոյ. զոր նախապէս ընկալաք ի յարարչագործութեանն Աստուծոյ, ի ստեղծանելն զմեզ: Եւ յայսուհետեւ տեսցուք զերկրորդ ողորմութիւնն Աստուծոյ, որ ընկալեցեալ եղեւ ի ժամանակս նոյի, և զնա բարեբանեսցուք ըստ կարեաց:

Արդ՝ ի յանցանելն նախաստեղծիցն զպատուիրանս Աստուծոյ, և ի ընկալնունն զԱնէծս ի յերկիր և յամենայն գործս, և ի յարտաքսիլն ի փառակենցաղ դրախտէն եւ յաքսորիլն: Նոցա է վայրս յայս թշուառութեան, սկսաւ յաւիտենապէս լինիլ նուազումն բարեաց և յառաւելումն չարեաց. բուսանիլ օրհնութեանց և արմատանալ անիծից, ստունգանում աստուածայնոց կամաց եւ ընդգրկումն իւրարուց հին թշնամւոյ սատանայի. քանզի նա, որ մախացաւ ընդ ծնօղսն, և խաբանօք յաղթահարեաց և արար ողորմելի և պատժելի, ոչ դադարեցաւ

այնուհետև ի հակազի ընդ ծնունդս նորա, որպէս և յիր սակաւուց անցելոց և զԿայէն հաղթահարեալ արար ջրասոյգ. և զայլսն. այսպէս առնէ պարտականս պատժոց մինչեւ ի կատարած աշխարհի: Վասն այսորիկ մեղքն այն որ զբարերարն Աստուած բարկացոյց և ետ աքսորել զձեռնաստեղծէն իւր ի դրախտէն, և մահու գրաւիլ, նոյն չարն և ահա գնոյն Աստուածն զայրացուցեալ ետ պատժել զԿայէն. և յետոյ զհակայսն հեղծուցանել ետ ի ջուրս: Եւ ոչ դադարեցաւ յայսպէս առնելոյ մինչև յաւիտեան: Քանզի հպարտութիւնն նախաչարին սատանայի ապստամբութենէ նախաստեղծիցն, եղբայրասպանութիւնն Կայենի, անզգամութիւն հսկայիցն, որք յառաջ քան զջրհեղեղն, և այլք այսպիսիք չարութիւնք և անկարգութիւնք, զորս մինչև ցայսօր պատժեաց Աստուած, պատժէ և պատժելոց է, ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ ծնունչ նոյնոյ նախաչարին Բելիւրացի ապստամբութիւն յԱստուծոյ, և պատճառ բարկութեան նորին: Քանզի յամենայն ժամ, յամենայն ուրեք ոչ թողու Աստուած զայնպիսիսն առանց պատժոց, թէպէտ երբեմնապէս թույլատրէ և յամենայնէ, առ ի զղջումն զալ. զոր օրինակ՝ ասէ հոգեշունչ գիրն, թէ ետես տէր եթէ բազմացան չարիք մարդկան ի վերայ երկրի յաւուրս արդարոյն նոյի. զի ամենայն ոք (ասէ) զամենայն աւուրս զչարիս խորհէր. և այլն: Զի թունալի գազանն այն, որ եղեն զթոյն իւր ի յԱդամ, և Կայէն, ոչ դադարեաց ի հեղլոյ և յամենայն ծնունդս նորա. ուստի որքան բազմացաւ մարդն ի վերայ երկրի, այնքան և յառաւելաւ չարութիւնքն ի թողունից չարին: Որոյ սակս ասի՝ ստորջացաւ Աստուած զի արար զմարդ. զի լցաւ ամենայն երկիր անիրաւութեամբ. վասն որոյ ջնջիցից զմարդ և զամենայն կենդանիս զորս արարի (և այլն): Քանզի թէպէտ միայն մարդն մեղանչէր և բարկացուցանէր զԱստուած, սակայն ընդ մարդոյն և զաշխարհ ամենայն կորուսանել սպառնաց. որոյ պատճառն է, զի մեղքն այնքան չար է, մինչ զի ոչ միայն զգործող ապականէ, այլև զկարգ և զեղանակս բոլորի աշխարհի տարալուծանէ և ապականէ. քանզի ի մեղանչելն մարդոյն արարածք ևս մեղանչեն ի ծառայելն նմա ի մեղս. զոր օրինակ՝ երկիր պէսպէս բարութեամբ և հեշտութեամբ յօրացուցանէ զմարդն. երկին ի լուսաւորիլն, ի պէսպէս յօգտութիւնս և յազդմունս ծառայէ. թռչունք ի զմայլեցուցանիլն և ի կերարկունիլն. նոյնպէս և այլք կենդանիք իւրաքանչիւրքն, և թէ անկենդանք՝ ըստ պիտոյից իւրեանց լնուն զկարիս, և առնեն զնա անկարօտ և զիրացեալ յամենայն պիտոյս մարմնական: Վասն որոյ հետևի, թէ զիրացաւ, ստուարացաւ և եթող զտէր իւր, և այլն: Ուրեմն որպէս են այլք արարածքի չարիս մարդոյ գործակից, յիրաւապէս լինիցին ընդ նմա ի պատիժս և պատժակիցս առ յայս միտ ի մեղանչիլն Ադամայ, պատժեցաւ ընդ նմա և երկիրն անիծիւք, որպէս բարկացելոյ ումեմն տալ զսուր: Ըստ Պողոսի ոչ միայն գործողքն, այլև որք զմնացեալքն լինին: Վասն այսորիկ ասէ՝ ջնջեցից զմարդ և զամենայն կենդանիս երկրի, և այլն: Զի ամենայն մարմին (ասէ) ապականեաց զճանապարհս իւր. և ապականեցաւ երկիր, և լցաւ անիրաւութեամբ. զոր սրբեցից հանդերձ իւրովք բնակօղքն ջրհեղեղաւ. և այլն: Ուր ասէ ոմն ի վարդապետաց, թէ՛ ջրհեղեղն մարդոյ ծնաւ զջրհեղեղն ջուրց առ ի մաքրիլ զաշխարհս: Քանզի մարմինն մարդոյ եղև պատճառ ապականութեան հոգւոյ և բոլորի աշխարհի. և զի մարմինն է սկիզբն և տեղի հեշտութեան, յորմէ իբր յաղբերէ բղխին և յարծակին գետք ցանկութեանց և չար ախտից, և լայնապէս տարժանին և յորժանան, մինչ ընկղմի հոգին ընդ կառավարչին իւրոյ, որ է միտքն:

Ուրեմն եթէ կամիս ոչ ընկղմիլ յայս հեղեղ ցանկութեանց և յարծակմանց մարմնոյ. և դու ազատիցիս ի ջրհեղեղէ, որպէս նոյ իւրայնովքն, որք մտին ի տապանն: Ուրեմն որպէս ասացաք, մինչ ի թունից նախաչարին ապականեցաւ ամենայն երկիր և լցաւ անիրաւութեամբ անզգամաց, ասաց Աստուած ցնոյ, որ միայն գտաւ արդար առաջի աստուծոյ, ահա վախճան ամենայն մարդոյ հասեալ է առաջի իմ, զի բողոքէ չարութիւն մարդկանց, և ստիպէ զիս արդարութիւնն իմ կորուսանել զամենայն (և այլն, ըստ Սողոմնաց, և նինուէի). ուրեմն ոչ ևս ներեցից. արա քեզ տապան, և առ քեզ զկին և զորդիս քոյ, և այլն: Արդ՝ մինչ էր Նոյ հինգ հարետ ամաց, սկսաւ կազմել զտապանն ըստ հրամանին Աստուծոյ, և մինչև ի վեց հարիւր ամն Նոյի հազիւ կատարեցաւ, ուր կարես մտածել զմեծութիւն և զորպիսութիւն տապանին, որ ի լրման ամին միոյ, ՃԻ, աւարտեցաւ շինումն, նաև զհամբերութիւնն և զհաւատն Նոյի՝ որ յայնքան ժամանակս աշխատեցաւ անձանձիր և սերտ հաւատով թարց երկբայութեանց: Նաև մտածել ևս զլրբութիւն և զանզգամութիւն մարդկանց ժամանակին, որք բնաւին ոչինչ զգաստացան, և ոչ զղջացան, և ոչ երկեան: Արդարն Նոյ զամս բոլոր քարոզէր նոցա զգալուստ ջրհեղեղին, նոքա ծաղր առնէին, և յիմար կոչէին զնա: Փայտք անտառաց, որք պատրաստէին ի նիւթ տապանին, քարոզէին. անբան անասունքն և թևավոր թռչունքն ջոկք ջոկք եկեալ առ ի մտանել զտապանն՝ քարոզէին, բայց նոքա անզգամեալք զանց առնէին, և ոչ զղջանային. Աստուածն ներօղ յորայգէր-? զշինումն տապանին և յամէր ի յածել զջուրն մինչև ամս բոլոր առ ի զղջալ նոցա ի մեղաց, սակայն յիմարքն այնոքիկ խցեալք զականջս իւրեանց որպէս զիժ, ոչ լսէին, և ոչ զգուշանային երբէք. առ յասպիսիս ասէ Աստուած ըստ եսայեայ. թանձրացաւ սիրտ ժողովրդեանց, զաչս իւրեանց կափուցին, զականջս իւրեանց, և այլն: Զի մեղքն կուրացուցանէ զաչս մտացն և խափանէ զյիմացականութիւնս մարդոյ, զի ոչ ճանաչիցի զարշելիութիւնն իւր. և դարձցի ի մոլորութենէն: Ապա զի՞նչ, ի լնուլ ժամանակին և հասանիլ բարկութեանն Աստուծոյ, մինչ դեռ նոքա ուտէին, ըմպէին ըստ Տեառն Բանին և այլն: Ոչինչ զգացին մինչև յօրն յորում եմուտ նոյ ի տապանն, եկն ջրհեղեղն և կորոյս զամենեսեան: Աստանօր նկատելի է վնաս և չարութիւնն մեղաց՝ թէ որպիսի անբուժելի իցէ. որքա՞ն ծանրագոյն և դժնդակագոյն իցէ. որպիսի՞ բուռն և զօրեղ իցէ, որ զայնքան և զայնչափ բազմութիւն կենդանեաց բոլորի աշխարհիս, զբանականս և զանբանս, զթռչունս և զհետևակս, զընտանիս և զվայրենիս. նաև զանկենդան բոյսս և զտունկս. և գրէ, թէ՛ զբոլոր գոյս երկրի իսպառ կորոյս, ոչնչացոյց և իջոյց յանդունս մահու չարաչար խոստմամբ. միայն Նոյ և իւրացիներն կային զերծեալք, ի տապանին՝ մինչ էին ազատք ի գործոց կորուսելոյն: Յիրաւի կոչեն վարդապէտք կերպիւ իւիք զմեղքն ամենակարօղ. զի բոլոր թագաւորութիւնք երկրի ժողովեցեալք ոչ կարեն զմի հոգի կորուսանել, բայց մի միայն մահացու մեղքն՝ ոչ միայն զհոգիս այնքան անհնոյ բազմութեան, այլև զմարմինն ջրահեղձ արարեալ՝ կորոյս և եբարձ յերկրէ: (Տես ի յաղթիւր բարի գիրքն՝ որք վասն մեղաց գոն): (Նաև ի կոչումն ընծայութեան, և ի մոլութեանցն և զյայլս յոլովս գտցես): Արդ՝ ո՞վ արար զայս սարսափելի գործ, եթէ ոչ ի նախաչարէն սատանայէ. և ո՞ւմ ընդդիմադրի, եթէ ոչ միոյ ծայրագունի բարւոյն և սրբոյն Աստուծոյ, որ զմեղս և զմեղաւորս այնքան ատէ, մինչ զի և յորդին իւր միածին ոչ խնայեաց մինչ ետես ի նա զկերպարանս

մեղաւորի, թէպէտ էր ամենևին ազատ ի մեղաց և սրբիչ մեղաւորից: Իսկ Նոյ մինչ էր արդար և մաքուր, և ազատ ի գնացից կորուսելոյն ըստ վկայութեան ճշմարտութիւն, եղև փրկեցեալ իրովքն և պահեցեալ ի տապանին խնամօքն Նոյնոյ Աստուծոյ, առ ի լինիլ հայր և սկիզբն երկրորդի աշխարհի ի նշան սիրոյ և հաշտութեանն Աստուծոյ առ մարդս, զոր ոչ իսպառ կամեցաւ կորուսանել և սպառնիլ. ըստ գրոյն, թէ՛ Նոյ այր արդար ի ժամանակի բարկութեան եղև հաշտարար: Նոյնպէս և Պողոս յեբրայեցիսն, և Պետրոս ի թուղթս իւր վկայէն զնմանէ զոլ արդար և սուրբ. քանզի գիտէ տէր զԱստուածապաշտս փրկել ի փորձութենէ, և այլն: Եւ մանաւանդ պահեաց զնոյ՝ քարոզ և զօրինակ արդարութեան իւրոյ ի յապագայս, իբր յամենայն ժամ զսուրբս փրկէ, և զչարսն պատժէ: Այսպէս և առ Ղովտ արար (և այլն տես): Դարձեալ՝ Նոյ յորժամ ծնաւ, հայրն սորա Ղամէք մարգարէարար կոչեաց զսա Նոյ, այսինքն՝ հանգիստ և մխիթարութիւն: Իբր ասելով, թէ՛ սա հանգուսցէ զաշխարհս ի յանօրէնութեանց և ի չարեաց, որովք լցաւ երկիր և ապականեցաւ. որ ըստ քերթողաւորն յիրաւի հանգոյց Նոյ զերկիր բնակօղքն հանդերձ և դադարեցոյց զչարութիւնս նոցա թաղելով զնոսա ի խորս անդնդոց ջրհեղեղաւ: Երկրորդ՝ եղև Նոյ հանգիստ և մխիթարութիւն երկրի հեշտութեան և խաղաղութեան միջնորդ լինելով, և առնլով ի տեսառնէ զնշանն յաւիտենականք զուղեղն, ոչ ևս ջնջել զերիր: Նաև վերստին լնլով զերկիր ամենայնիւք մարդկամբք և ամենայն կենդանեօք: Այլև՝ եղև հանգիստ և մխիթարութիւն բոլորի աշխարհի, զի վերստին աճելով, ի ծնունդս մարդկան, յորոց և զաւակէն ծնաւ Քրիստոս, որ և ճշմարիտ հանգիստ և մխիթարութիւն եղև աշխարհի վերանորոգելովն զկորուսեալն. ըստ այնմ, թէ՛ եկայք առ իս ամենայն աշխատեալք, և այլն: Որոյ և զօրինակն իսկ եցոյց Աստուած ի յաղեղն ի յամպն տպելով. որ նոյն Քրիստոս ի սուրբ կոյսն եղեալ տպեցաւ և երևեցաւ աշխարհի ի նշան հաշտութեանն Աստուծոյ ընդ մարդկան. և այլն: Դարձեալ տապանն բերէր զօրինակն եկեղեցոյս Քրիստոսի որ յինքեան ունելով զգանազան այլասեռ մարդս, փրկէ ի ջրհեղեղէ զեհենոյն: Ուրեմն որպէս արտաքոյ տապանին եղեալքն կորեան և ի ներքս եղեալքն փրկեցան, նոյնպէս և որք ի ծոց եկեղեցոյս կան և ի սա դիմեն, ապրին, և այլքն ոչ (և այլն այսպէս): Եւ վերջապէս ի ցացնուլ բարկութեանն Աստուծոյ, և ի դադարիլ ջրհեղեղին, յելանելն Նոյի ի տապանէն հրամանաւ Աստուծոյ, ետես զամենայն երկիր ապականեալ, և ինքն միայն մնացեալ իւրացնօքն, կազմեաց զսեղան, և մատոյց զգիտս Աստուծոյ, և հաշտեցոյց զԱստուած Դ աշխարհի, և էառ վերստին զօրինութիւն յԱստուծոյ, և յորժամ զայսքան բարերարութիւնս տեսեալ Նոյի, զոհացաւ Աստուծոյ, և ասաց. ընկալաք Աստուած, զողորմութիւն քո: